

2.

Az acélgyártás fellegvára (?): Dunaújváros és térsége

Baranyai Nóra

Földrajzi elhelyezkedés

Dunaújváros a Közép-dunántúli régió négy, Fejér megye két megyei jogú városának egyike. A régión belüli négy megyei jogú város közül Székesfehérvár és Veszprém nagy múltú, tradicionális városok, míg Dunaújváros és Tatabánya története néhány évtizedes múlttra tekint vissza, hiszen egykori kistelepülésekből váltak a nehézipar hazai „fellegváraivá.” Dunaújváros jelenleg csaknem 50 ezer fős népességű középváros, a Dunaújvárosi járás és a Dunaújvárosi kistérség központja (9. ábra), amely Fejér megye délkeleti részén, Budapesttől 67 km-re délre helyezkedik el.

A település egyik legfontosabb potenciálja a múltban és napjainkban is kedvező közlekedésföldrajzi elhelyezkedése. Az ország középső térségében, a Duna mellett elhelyezkedő város kiváló közlekedési adottságokkal rendelkezik (dunai folyami kikötő, vasút, 6-os és 62-es főút), amit a közelmúlt nagyszabású fejlesztései – M6 autópálya, Duna-híd – tovább javítottak. A tervezett M8 autópálya Duna feletti átvezetésével lehetőség nyílik egy olyan új – a fővárost elkerülő – autópálya-kapcsolat kiépítésére, amely tovább javítja a város elérhetőségét, közlekedésföldrajzi helyzetét.

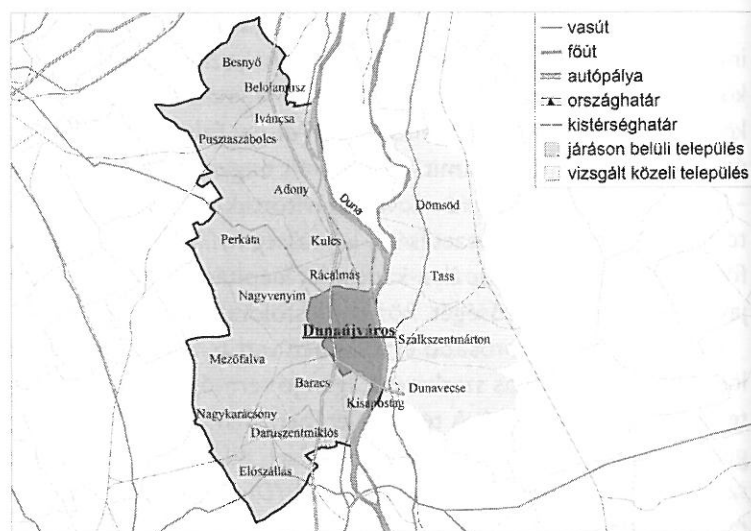
Dunaújváros és szorosabb értelemben vett térsége, a Mezőföld lösszel borított, táblás szerkezetű, igen jó termőképességű síksági területén helyezkedik el. A térség életében kiemelkedő jelentőséggel bír a Duna, amely természeti értékeivel, adottságaival kedvező szabadidős és sportlehetőségeket kínál (*Dunaújváros Integrált Városfejlesztési Stratégia 2008*).

Dunaújváros rövid története

Dunaújváros „Óvárosa”, az egykori Pentele község a bronzkor óta lakott település, a Római Birodalom fennhatóságának idején Intercisa néven a Pannóniát védő keleti erődrendszer (limes) egyik eleme volt. A honfoglaló magyarok a X. században telepedtek le a térségben. Pentele – amely nevét egy görög szentről, Szent Pantaleonról kapta – a tatárjárás során elpusztult, 1541-ben török uralom alá került, majd az 1688-as felszabadulás után a magyar lakosság helyett – a térség egészéhez hasonlóan – rácok költöztek a községbe. A Rákóczi-szabadságharc leverését követően ismét magyarokkal népesítették be a csaknem elnéptelenedett települést. A döntően mezőgazdasági tevékenységgel jellemezhető, 1833-ban mezővárosi rangot nyert Pentelén az 1823–1836. évi reformországgyűlés új törvényeinek úrbériségre vonatkozó részeire hivatkozva Szórád Márton csizmadiamester vezetésével 1836-ban jobbágyfelkelés tört ki. A kiegyezést követően, 1870-ben a közigazgatás átszervezése során a települést visszaminősítették nagyközséggé, agrárjellegét a XX. század közepéig megőrizte.

A mai Dunaújváros építésére a Minisztertanács 1949. december 28-án elfogadott határozatának értelmében, az első ötéves terv legjelentősebb beruházásaként került sor. A kohászati kombinát

9. ábra: Dunaújváros és térsége

Forrás: szerk. Baji P..

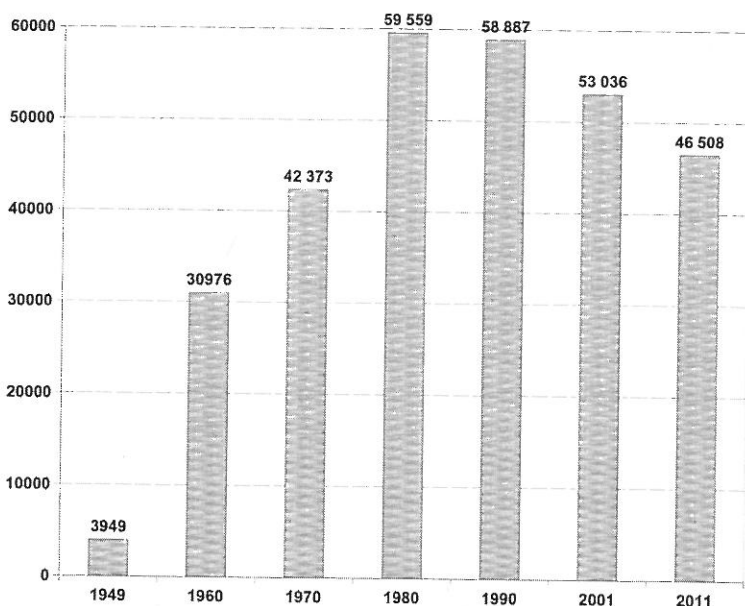
helyét a 4000 fős Pentele község határában jelölték ki. A választást a település jó közlekedéscsopordrajzi helyzete, valamint elhelyezkedése indokolta, az új ipari bázist ugyanis nem akarták sem a jugoszláv határhoz, sem pedig a fővároshoz közel telepíteni (Szirmai, 1988). Dunapentele várossá nyilvánítására, illetve az új rangot kapott település Sztálinvárossá való átnevezésére egyaránt 1951-ben került sor. Az eredetileg 25 ezer, majd 40 ezer lakosra tervezett város és ipari komplexum az ötvenes évek iparosításának, valamint a hazai szocialista-realista építészetnek egyik szimbólumává vált (Szirmai, 1988). A kádári konszolidáció időszakában, 1956-ban a Sztálin Vasművet Dunai Vasművé, majd 1961-ben Sztálinvárost Dunaújvárossá nevezték át.

A városfejlődés gazdasági alapját adó nehézipari komplexum, akkori nevén Sztálin Vasmű, az első ötéves terv keretén belül épült fel, s az ország egyik legfontosabb vaskohászati központjává vált. Az ipartelepítés és az új nehézipari fejlesztések jelentős számú új munkahelyet teremtettek. A megnövekedett munkaerőigény következtében az ország minden területéről (esetenként irányítva) települtek Dunaújvárosba a munkavállalók („Két okból kerültek ide emberek: büntetésből és jutalomból”³¹), s ez a város lakosságának gyors ütemű növekedéséhez vezetett (10. ábra). Az 1949-es állapothoz képest a település lakosságának száma 1960-ra több mint hétszeresére emelkedett.

A munkahelyek nagyszámú létesítésével párhuzamosan dinamikus lakásépítési hullám is megindult: 1970 (11 627 db) és 1990 (21 942 db) között csaknem megduplázódott a lakásállomány. A vállalat által épített lakások magas komfortfokozatúak voltak, s a létesített egyéb intézmények a dolgozók számára magas színvonalú intézményi ellátást (bölcsőde, óvoda, iskola, orvosi rendelő) biztosítottak. A munka- és lakhatási lehetőségek együttes hatásaként a népesség tovább nőtt, s 1980-ban már csaknem elérte a 60 ezer főt. Az ipar koncentrált megjelenése a térség településeire is hatással volt, hiszen a nehézipar egyre több munkaerőt szívtott el a környező falvakból. A környező települések foglalkoztatási lehetőségeit Dunaújváros napjainkban is meghatározza. A városkörnyéki települések (Baracs, Kisapostag, Nagyvenyim és főleg Rácalmás) fejlődése töretlen, urbanizációjuk, kertvárosi telepü-

³¹ Interjú, civil szervezet képviselőjével.

10. ábra: Dunaújváros népességének alakulása (1949–2011, fő)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerk.
Megjegyzés: az ábra az 1949–1960 közötti időszakban a „jelenlévő összes népesség”, ezt követően pedig az állandó népesség adatait tartalmazza.

léssé való alakulásuk folytatódik. A déli települések leszakadása (Daruszentmiklós, Előszállás és főleg Nagykarácsony) szintén töretlen volt az elmúlt években. Mezőfalva pedig méretét és kedvezőbb adottságait kihasználva igyekszik felzárkózni, sőt, kisebb alcentrummá fejlődni (Károlyi, 2011).

Dunaújváros térségi szerepkörei

Dunaújváros térség-szervező funkciói csak a rendszerváltást követően tudtak valóban megerősödni, mivel az újonnan létrehozott településen a kezdeti időszakban kifejezetten hiányos volt az intézményrendszer és a környező településekkel sem voltak meg a hagyományos kapcsolatok. A központi funkciók fokozatos, spontán bővülése mellett erőteljesen hatott a térségi kapcsolatokra a kistérségi rendszer kialakítása, amelynek a térség legnagyobb településeként Dunaújváros lett a központja.

7. táblázat: Dunaújváros térségi szerepkörei

	Kistérségi központi szerepkör	Térségi hatókörű funkciók	Regionális központi szerepkör
Gazdasági szerepkör	<ul style="list-style-type: none"> munkaerő-piaci központ vállalkozói inkubáció kistérségi központja Dunaújvárosi kistérségi Turisztikai Közhasznú Nonprofit Kht. 		<ul style="list-style-type: none"> klaszterközpont Környezettechnológiai Innovációs klaszter logisztikai központ folyamatban lévő beruházások: ipari parkok, közforgalmi kikötő acélpári klaszter
Igazgatási szerepkör	<ul style="list-style-type: none"> többcélú kistérségi társulás munkaszervezete kistérségi hatósági feladatok: építéshatóság, család- és ifjúságvédelem, oktatásügy, egészségügy térségi intézmények: tűzoltóság, orvosi ügyelet, okmányiroda, lakossági hulladékgazdálkodás szociális intézmények: Egyesített Szociális Intézmény 	<ul style="list-style-type: none"> térségi hatókörű államigazgatási szervezetek: pl. Dunaújvárosi Városi Bíróság, Dunaújvárosi Körzeti Földhivatal 	
Kereskedelmi sz.	<ul style="list-style-type: none"> kis- és nagykereskedelem pénzügyi szolgáltatások (bankok, biztosítók) 		<ul style="list-style-type: none"> kereskedelmi bankok és biztosítók regionális szervezetei
Oktatási sz.	<ul style="list-style-type: none"> általános és középiskolai oktatás 	<ul style="list-style-type: none"> középiskolai oktatás 	<ul style="list-style-type: none"> felsőfokú oktatás, Dunaújvárosi Főiskola Térségi Integrált Szakképző Központok
Rekreációs sz.	<ul style="list-style-type: none"> városi kulturális intézmények városi könyvtár városi uszoda, pl. Aquantis wellness és gyógyászati központ 	<ul style="list-style-type: none"> közművelődési intézmények: pl. Bartók Kamaraszínház 	<ul style="list-style-type: none"> kulturális rendezvények: pl. Dunaújvárosi Élőzenei Fesztivál

Forrás: Schuchmann, J., 2010. p. 193.

A Dunaújvárosi kistérséget jelenleg – az Adonyi kistérség nyolc, valamint az Ercsi (ma Martonvásári) kistérség hét településének 2004-es kiválását követően – a központon kívül nyolc település, Baracs, Daruszentmiklós,³² Előszállás, Kisapostag, Mezőfalva, Nagykarácsony, Nagyvenyim és Rácalmás alkotja³³. A térségben Dunaújváros vezető szerepe megkérdőjelezhetetlen, hiszen a centrumtelepülés a fő foglalkoztatási, szolgáltató- és intézményi központ (7. táblázat). A város vonzereje elsősorban kistérségi, illetve megyei szinten (Fejér megye keleti és déli részén) érvényesül, ugyanakkor rendelkezik olyan funkciókkal is (oktatás, közlekedés, foglalkoztatás), amelyek regionális tényezővé emelték (Schuchmann, 2010). Jelentős változást, s Dunaújváros interregionális szerepkörének megjelenését eredményezte a Pentele híd 2007-es megépítése, amely a szomszédos Dél-alföldi régió, ezen belül is Bács-Kiskun megye Duna menti településeivel – különösen Apostaggal, Dunavecsevel, Szalkszentmártonnal – való kapcsolatok intenzitásának növekedését és jellegének megváltozását vetíti elő: „a híd megépülte szorosabban idekapcsolta a híd túoldalát, elsősorban Apostag és Dunavecse, Szalkszentmárton és talán még Solt településeket. Most közvetlen elérésük van. Sokan járnak át, és javul a tömegközlekedése is ezeknek a településeknek Dunaújváros irányába.”³⁴

A város- és térségfejlődés jellegzetességei

A város gazdaságának fejlődése és jellegzetességei

Dunaújváros és térségének fejlődésében az ipar, ezen belül is a vaskohászat játszotta a legfontosabb szerepet, amelynek története egészen az 1950-es évek elejéig vezethető vissza. A nehézipar dominanciája azonban nem jelentett teljesen egyoldalú ipartelepítést, az 1960-as, 1970-es években a városban – elsősorban a nagyszámú női munkaerő felszívására – számos könnyűipari üzem

³² Daruszentmiklós 2002 óta önálló község, korábban Előszállás része volt.

³³ A közigazgatási reform keretében 2013. január 1-jén felálló járási rendszerben a jelenlegi kistérségi települések mellett a korábban kivált Adony, Kulcs és Perkáta is egy területi államigazgatási egységbe, a Dunaújvárosi járásba szerveződik.

³⁴ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

(FÉKON, Fésű és Fonoda, Október Ruhagyár dunaújvárosi egysége) létesült, s a városi gazdaságszerkezet jelentős ágazatát alkotta a papíripar is. Dunaújváros az 1950-es, 1960-as évtizedben a területfejlesztési politikában az átlagot messze meghaladó kitüntetett szerepet kapott (lakásépítések, közösségi szolgáltatások, infrastrukturális fejlesztések), s még az 1980-as években is kirakatvárosként funkcionált, amellyel számos más település – így például a „szomszédvár” Székesfehérvár, de gyakorlatilag az ország minden más városa – neheztelését, olykor rosszindulatát is kivívta. A globális acélválság hatására a város fejlődése azonban már a rendszerváltást megelőzően is jelentős mértékben lelassult, s a recesszió az 1990-es évek elején tovább mélyült. A dunaújvárosi nagyvállalatok a hatalmas adósságállomány, a keleti piacok elvesztése, a veszteséges termelés és a korszerűtlen termék-és árszerkezet miatt válságos helyzetbe kerültek (Szirmai, 1997). A város hazai térstruktúrában betöltött szerepe a rendszerváltást követően megváltozott, ekkor teljesen elvesztette kivételezett helyzetét, központi szerepét, ugyanakkor a korábban kialakult, monokultúrás ipari-nehézipari gazdasági szerkezet fennmaradt, s a gazdasági rendszerváltás – annak minden járulékos tünetével, problémájával – az átmenetet követő több mint egy évtizedben csak kismértékben jelentkezett.

A rendszerváltás gazdasági hatásai

A Dunai Vasmű az Antall-kormány privatizációs politikájának eredményeként a tartós állami tulajdonban maradó vagyon körbe tartozott, így továbbra is állami, illetve ekkor már részben önkormányzati tulajdonban³⁵ maradt, a változások csak a vállalat belső szervezetrendszerét, a belső struktúrákat érintették. A nyolcvanas évek válságmegelőző stratégiáját³⁶ követően a Dunaferr Dunai Vasmű Részvénytársaság megalakulása egy német acélipari vállalat példája alapján valósult meg 1992-ben, ami új vállalatirányítási rendszer kialakítását, illetve a különböző tevékenységű egységek gazdasági társasággá történő átszervezését jelentette. A gazdasági

³⁵ A Dunai Vasmű Részvénytársaságban Dunaújváros önkormányzata kezdetben a részvények 15, majd a privatizációkor 5,59 százalékával rendelkezett.

³⁶ A nyolcvanas években a Dunai Vasmű tudatos vállalati stratégia keretében megkezdte a KGST-exporttól való távolodást (Havellant, 2007).

és politikai folyamatok hatására az átalakítás szükségességét már a rendszerváltás előtt, 1988-ban felismerte a vállalat vezetése, s a reform a Vasműn belül, helyi szakértői csapat részvételével zajlott. A spontán privatizáció, azaz az egységek teljes önállósodásának kiküszöbölése érdekében a cégvezetés a vagyon központosítását határozta el, azaz a gazdasági társaságok nem rendelkeztek az adott vagyonrész felett, hanem csak bérelték azt működésük során. A piaci viszonyokhoz való alkalmazkodást, s a nagyvállalat egyben tartását, létének biztosítását a nagyvállalat az irányítás decentralizálásával, ugyanakkor a pénzügyek centralizálásával biztosította.³⁷ A legnagyobb foglalkoztató, a Vasmű tehát megmaradt, s mivel a munkavállalók szintjén semmilyen változás nem volt érezhető, a korábbi, az államszocialista időszakban megszokott élet gyakorlatilag töretlenül folytatódhatott. Ugyanakkor a város további vállalatai, üzemei az országos tendenciával megegyezően a privatizáció, illetve a szovjet piac összeomlásával a jelentős létszámcsökkentés vagy a megszűnés (bizonyos esetekben e jelenségek folyamatként is értelmezhetők) sorsára jutottak, ami a munkanélküliség megjelenését eredményezte, s különösen a könnyűiparban foglalkoztatott nőket érintette. A jelentős mértékű munkanélküliség kialakulását, illetve tartós fennmaradását a viszonylag közeli nagyvárosok – Budapest, Székesfehérvár –, illetve a Duna menti nehézipari központok, Paks és Százhalombatta fokozott munkaerőigénye akadályozta meg.³⁸ A lokális gazdaság további jellegzetességét a válaszadók szerint Dunaújváros „csinált város” jellege adja meg, nevezetesen az, hogy a városban hiányzott a vállalkozói szemlélet, nem alakult ki a vállalkozói kultúra, s a teljes foglalkoztatottság – mások szerint kapun belüli munkanélküliség – miatt a vállalkozáshoz szükséges készségek, ismeretek elsajátítására sem voltak rákényszerülve a helyi társadalom tagjai. A rendszerváltást követően megjelentek ugyan a kiskereskedelmi, szolgáltató egységek, azonban ezek később, a „megkésett” dunaújvárosi gazdasági átmenet során javarészt tönkrementek, mivel a letelepedő multinacionális cégekkel – egyébként a más városokban már korábban végbement folyamatokhoz hasonlóan – nem tudták felvenni a versenyt („A másik ilyen változás a multi kereskedelmi láncok megjelenése, amely a város

kereskedői hálózatát rendezte át teljes mértékben. Azok a kereskedelmi szereplők, akik eddig jelen voltak a piacon, átrendeződtek, vagy teljesen beomlottak, vagy megszűntek.”³⁹)

A dunaújvárosi „megkésett”⁴⁰ rendszerváltás

Bár a rendszerváltást követő több mint egy évtized Dunaújváros gazdasági élete szempontjából gyakorlatilag semmilyen változást nem hozott, a 2000-es évek elején a Dunai Vasmű privatizálásával egy csapásra megváltozott a helyzet. Az állami tulajdon eladásáról 2002-ben határozó Medgyessy-kormány ugyan beépített a szerződésbe olyan biztosítékokat – pl. öt éves időtávban a foglalkoztatási szint megőrzése, a beruházások és a regionális fejlesztési hozzájárulások összértékének meghatározása –, amelyek a privatizációval együtt járó nehézségeket és válságjelenségeket mérsékelni igyekeztek, a helyi társadalmat mégis váratlanul, sokként érte a vállalat eladásának híre 2003-ban. A vállalatcsoportot a Donbass-Duferco befektetői konzorcium⁴¹ vásárolta meg, jelenleg az ukrán tulajdonú ISD Donbass Csoport⁴² kötelékében van.

A település vezetése – szemben egyéb városok igyekezetével – a Vasmű, s az általa biztosított (javarészt az iparüzési adóból megteremtett) anyagi biztonság tudatában egyáltalán nem törekedett befektetők vonzására, munkahelyteremtő beruházások támogatására, multinacionális cégek letelepedésének ösztönzésére. Az orszá-

³⁹ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

⁴⁰ A „megkésett” rendszerváltás – vagy „csúsztatott” rendszerváltás (*Havellant, 2007. p. 7.*) – az állami válságkezelő program (a Dunaferr állami tulajdonban tartása) eredménye. A késleltetett privatizációból fakadóan Dunaújvárosban olyan ideiglenes, országos viszonylatban jelentős társadalmi előnyök jelentek meg, mint a nagyméretű munkanélküliség és egyéb szociális problémák elmaradása. A válság elkerülése a gazdaság diverzifikációján, a tőkebefektetések iránti keresleten és további nagyfoglalkoztatók betelepítésén keresztül békés átmenetet eredményezhetett volna, azonban Dunaújváros egészen a Vasmű-privatizációig kivárt, s nem keresett új lehetőségeket. A más (új) városokban az 1990-es évek elején jelentkező társadalmi problémákkal Dunaújváros vezetésének és a térség lakosságának megkésve, csak a privatizáció után, s leginkább napjainkban kell szembesülnie.

⁴¹ A konzorcium tagja az ukrán Donbass Ipari Szövetség, az ukrán Alcsevszkij Vaskohászati Kombinát, a svájci Duferco International Trading Holding Ltd. és a német Kundax AG.

⁴² A Donyeckben 1995-ben alapított társaságot termelési kapacitása – évi tíz millió tonna acél – alapján a világ 40 legnagyobb acélgyártó vállalata közé sorolták.

³⁷ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

³⁸ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

gos trendhez képest csaknem egy évtizeddel lemaradva mutatkozott először igény külföldi működőtőke-befektetések iránt, amelyek érdekében a város a korlátozottan rendelkezésre álló területeiből két potenciális ipari parkot is kijelölt, egyet északon (1997) és egyet délen (1999). A várt hatás – nyilván a megkésetttség okán is – azonban mérsékelt volt, az első jelentős külföldi befektető (a japán Aikawa autóipari beszállító cég) érdeklődésére csak 1999-ben került sor. A Vasmű ellensúlyozására alkalmas, a város életében hasonló gazdasági jelentőséggel bíró Hankook 2005-ben telepedett le, s 2007-től termel a dunaújvárosi térségben, jelesen a megyei jogú város északi szomszédtelepülésén, Rácalmáson. A dél-koreai, gumiabroncs-gyártásra szakosodott nagyvállalat a telephely kedvező fekvése, elérhetősége, fővárostól való távolsága, a helyi szakképzett munkaerő, s a jelentős ipari hagyományok miatt választotta ezt a területet. A Hankook munkaerőigénye jelenleg több mint 2000 fő, s a fejlesztés harmadik ütemével⁴³ várhatóan még tovább emelkedik, azonban a beszámolók szerint a vállalat csak a fiatal és képzett (érettségivel rendelkező) munkaerő iránt mutat érdeklődést. A cég így felszívta a térség megfelelő adottságokkal rendelkező kínálatát, azonban a szakképzetlen rétegek problémáit nem képes orvosolni, s igényét egyre inkább a térségen kívüli, sokszor távoli területekről érkező munkaerővel biztosítja: „A Hankook abban a hitben települt ide, hogy itt van egy szocialista múlttal rendelkező város, és rengeteg itt a munkaerő. Ehhez képest a foglalkoztatottak töredéke az, aki Dunaújvárosból és környékéről való. Szabolcsból, meg Borsodból, meg nem tudom, még honnan jöttek ide az emberek dolgozni. Felépült az ötszáz fős Hankook Ház, ez egy apartmanház. Azért az mutat valamit, hogy ötszáz fő az valahonnan jön.”⁴⁴ A térségben új munkakultúrát és munkamorált meghonosító, ugyanakkor a vélt vagy valós környezetterhelés miatt konfliktusokat generáló cég dolgozói számára a megfelelő munkakörülmények és bérek biztosítása mellett tehát háromcsillagos lakóparkot is építtetett, ami szintén azt mutatja, hogy nem kifejezetten a helyi, illetve térségi munkaerőre alapozza a jövőt. A Hankook jelentőségét elismeri, s annak további növekedését vetíti előre a Magyarország Kormányával 2012.

⁴³ A Hankook 2013 májusában jelentette be a beruházás harmadik ütemét, amellyel a tervek szerint 950 új munkahely jön létre.

⁴⁴ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

november 27-én megkötött stratégiai megállapodás (ez a szerződés a hatodik a kormány és a multinacionális nagyvállalatok között létrejött megállapodások sorában), amely kinyilvánítja a felek együttműködési szándékát, s meghatározza azok területeit, mint például gyártevékenység bővítése, K+F+I tevékenységek végzése, képzési együttműködések létesítése, szakképzés fejlesztése, magyar beszállítókkal való kapcsolatteremtés, jogszabályok véleményezése, közéleti tevékenység, országgép-erősítés (*Stratégiai partnerségi...*, 2012). Az együttműködési területek megnevezése ellenére a stratégiai megállapodás valódi tartalma, értelme, a két fél kötelezettségvállalásai azonban – a többi nagyvállalattal kötött szerződésekhez hasonlóan – rejtve maradnak⁴⁵.

A dunaújvárosi átmenet során összesen 55 külföldi érdekeltségű vállalkozás – melyek között nyilvánvalóan van termelőüzem, illetve kereskedelmi egység is – telepedett le a városban, ami ugyan regionális összehasonlításban alacsony, ám tőkeerejüket tekintve ezek a legjelentősebbek: az egy vállalkozásra jutó saját tőke értéke 2,5 milliárd forint (*Magyarországi városok, 2011*).

A város gazdaságának korábbi könnyűipari szeletét a Hamburger Hungária élesztette újjá, és a papírgyártás is ismét színesíti a város palettáját. A könnyűipar egy másik területe, a ruhaipar, a Body Fashion Magyarország Kft., ismertebb nevén Triumph (2002) letelepedése folytán szintén visszatért Dunaújvárosba, ami egyrészt a női munkaerő foglalkoztatási lehetőségének, másrészt a városgazdaság minőségi fejlődésének reményével kecsegtetett (8. táblázat).

A multinacionális, elsősorban kereskedelmi cégek megjelenésére az országos folyamatokhoz képest késve került sor Dunaújvárosban. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a helyi társadalom nem igényelte ilyen típusú gazdasági szervezetek jelenlétét, hiszen a nagyobb bevásárlásokat a kedvező közlekedéscélrajzi elhelyezkedésnek köszönhetően könnyedén elintézhették Budaörsön, Székesfehérváron, ahol ezek a kereskedelmi láncok már korábban létrehozták egységeiket. Az új évezred elején (2002) azonban mégis mutatkozott igény a multinacionális cégek kínálatára, s ezt követően sorra telepedett le a városban a Spar, a Tesco, s később

⁴⁵ A májusban bejelentett üzembővítés értékelhető e stratégiai megállapodás eredményeként, jóllehet, a beruházás harmadik üteméről már jóval a stratégiai megállapodás előtt léteztek elképzelések.

8. táblázat: Főbb foglalkoztatók Dunaújvárosban (2011)

Legjelentősebb foglalkoztatók	Foglalkoztatottak száma (fő)
ISD Dunaferr Zrt.	5238
HankookTire Magyarország Kft.	2169
Szent Pantaleon Kórház-Rendelőintézet, Dunaújváros	793
Body Fashion Kft.	466
FerrobetonZrt.	398
Hamburger Hungária Kft., Hamburger Dunaújváros Kft.	301
MomertZrt.	206
Aikawa Kft.	129

Forrás: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium – Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat adatai alapján saját szerk.

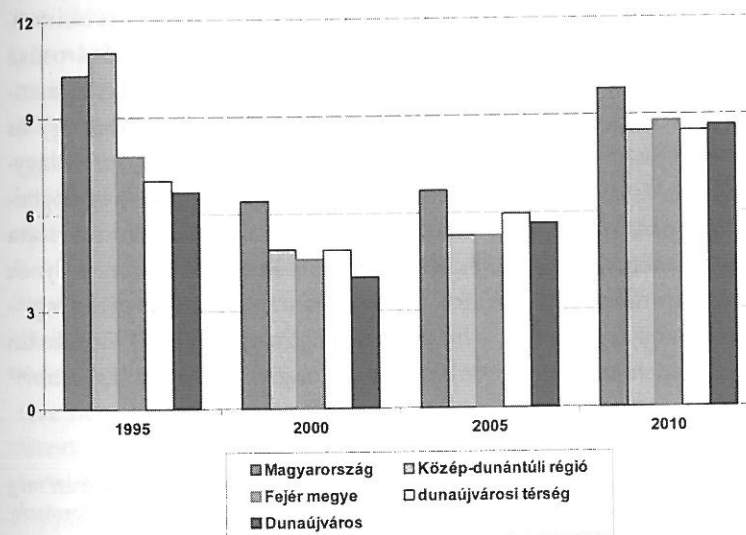
a Lidl is, ami a kisebb kereskedelmi egységek tönkremenetele mellett a helyi közösségen belül is számos, a beruházás konkrét helyszínének kijelölésén és a városkép megváltoztatásán alapuló konfliktust generált.

A monokultúrák gazdaság nemcsak a gazdasági szervezetek, hanem a foglalkoztatottak nemzetgazdasági szektorok szerinti megoszlása alapján is érzékelhető. A népszámlálási (2001) adatok szerint az ipari és a szolgáltatói szektorban dolgozók aránya csaknem azonos volt, amely önmagában is jelzi a továbbélő ipari dominanciát, azonban a Közép-dunántúli régió többi megyei jogú városával összevetve még egyértelműbbé válik az eltérő fejlődési tendencia. A városok összehasonlítása azért is érdekes, mert megtalálható közöttük a tradicionális város (Veszprém), az iparosodott tradicionális város (Székesfehérvár), valamint egy másik új város (Tatabánya). A dunaújvárosihoz hasonló, foglalkoztatási szempontból csaknem kiegyenlített ipari-szolgáltatói szektor egyik más városban sem jellemző, s annak ellenére, hogy Tatabányán és Székesfehérváron is az ipar a meghatározó gazdasági ágazat, a foglalkoztatottak arányaiban (bár a 40 százalékos körüli érték is magas) ez kevésbé markánsan jelentkezik, ami a gazdaság többoldalúságára utal. Veszprém esetében – ahol az ipari jelenlét korábban sem volt meghatározó erejű –

az arányok még inkább a szolgáltatások terén dolgozók irányába tolódtak el (*Magyei jogú városok, 2011*), ami megfelel a XXI. század nemzetgazdasági szektorok közötti trendjének.⁴⁶

A munkanélküliség Dunaújvárosban és térségében igazi problémává – különösen országos összehasonlítás alapján – csak a 2008-as pénzügyi és gazdasági világválság hatására vált élessé (11. ábra). Egészen 2005-ig a munkaképes (18–59 éves) népességen belüli munkanélküliek aránya (munkanélküliségi ráta) jóval alulmúlta az országos, valamint a megyei értékeket, ezen évtől kezdődően azonban – a Vasmű privatizációjával párhuzamosan – mind a regionális, mind a megyei adatok kedvezőbben alakultak a dunaújvárosi értékeknél. A gazdasági válság hatására kiegyenlítődéss figyelhető meg, s a munkanélküliség – bár az országostól valamelyest elmarad – szinte megegyezik a regionális, megyei és térségi értékekkel. A munkanélkülieken belül a tartós álláskeresők aránya a rendszerváltás utáni 61–63 százalékról 49–51 százalékra mérséklődött, azonban a

11. ábra: A munkaképes népességen belüli munkanélküliség jellemzői (1995–2010, %)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerk.

⁴⁶ Az iparban foglalkoztatottak aránya csökken, míg a szolgáltatási szektorban foglalkoztatottak aránya nő.

Dunaújváros és térségének foglalkoztatottságát nagyban meghatározó Vasmű privatizációja után ismét növekedésnek indult, amit a gazdasági válság tovább súlyosbított. 2010-ben a megyei jogú városban 57 százalékos, a dunaújvárosi térségben 51 százalékos volt a tartós munkanélküliek aránya. Jóllehet, Dunaújvárosban a nőket és a férfiakat érintő munkanélküliségi görbe azonos ívet ír le, a munkaképes korban lévő állás nélküli nők aránya folyamatosan meghaladja a férfiak hasonló arányát. A nőket sújtó súlyosabb munkanélküliség részben a szakképzetlenségre vezethető vissza, hiszen ők alkották a betanított és segéd munkások – országos átlagot meghaladó – nagyobb részét (Szirmai, 1988), elhelyezkedésükre eképpen, a város szakképzett munkaerőre épülő vállalati struktúrájában jóval kevesebb esély van.

A mai gazdasági helyzet⁴⁷

A nagyobb foglalkoztatók és a multinacionális cégek megjelenésének ellenére Dunaújváros gazdasági életének motorja jelenleg is a Dunaferr, amelynek esetleges megszűnése a város leállását is maga után vonná („Ha a Vasmű egyet tüsszentett, a város tüdőgyulladást kapott”⁴⁸). Annak ellenére igaz ez, hogy az utóbbi évtizedben megszűnt a várost korábban a Nemzet Sportfővárosává (1998) emelő vállalati szponzoráció, azaz a Vasmű kivonult a különböző sportágzatok (labdarúgás, kézilabda, jégkorong) és sportlétesítmények támogatásából, így az ukrán tulajdonú nagyvállalat és a város kapcsolata egyre gyengül. Mégis, nagyfoglalkoztatóként a Dunaferr megszűnése Dunaújváros számára soha nem ismert társadalmi és szociális problémákat okozna, melynek kezelése nem menne állami támogatás nélkül, s erre a jelenlegi – gazdasági és politikai – helyzetben aligha van mód. A korábban oly erős, mára már erőteljesen meggyengült dunaújvárosi lobb⁴⁹

⁴⁷ Az utóbbi egy évben történt gazdasági folyamatok a szakirodalomban még nincsenek bemutatva, így a téma tárgyalása során jórészt internetes forrásokra lehetett támaszkodni.

⁴⁸ Interjú, civil szervezet képviselőjével.

⁴⁹ A Fejér Megyei Kormányhivatal kormány megbízottjaként, majd 2013. július 1-jétől a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal elnökéként dolgozó Dorkota Lajos – aki ez idáig egyben Dunaújváros országgyűlési képviselője is volt – jelentős és eredményes szerepet vállalt a dunaújvárosi érdekek képviseletében, a Dunaferr helyzetének stabilizálásában.

sem tudna változtatni ezen, hiszen a város (vezetés) mozgásterét jelentősen beszűkült, s ezt a regnáló hatalom támogatáspolitikája („Gyengült a város érdekérvényesítő képessége, de talán minden más város gyengül most, kivéve talán Debrecent, Győrt és egyéb fideszes fellegvárakat”⁵⁰) még tovább jelentékteleníti.

Az árfolyam-ingadozások, a magas anyagköltségek, s a termékek iránti kereslet csökkenése miatt veszteségesé vált Dunaferr 2012 szeptemberében jelentős létszámleépítést, valamint a pest-szentlőrinci Lőrinci Hengermű bezárását jelentette be. A kb. 800 főt érintő elbocsátásokat a vállalat az indokolatlanul magas fix költségekkel indokolta, ami elsősorban a szellemi, adminisztratív dolgozók nagyarányú és felesleges foglalkoztatásából ered. A probléma ismert volt már a privatizáció utáni időszakban is (Havellant, 2007), így tulajdonképpen csak az volt a kérdés, hogy a létszám-optimalizálásra mikor kerül sor. A vállalatcsoport a továbbiakban a fehérgalléros munkakörök kiszervezésével kívánja ellátni a feladatokat (Dunaújváros Hírlap, 2012a). A kormány az állami felvásárlás helyett képzési támogatások és uniós források biztosításával, valamint a befektetők felkutatásával kíván segítséget nyújtani a Dunaferrnek (Hirado.hu, 2012). 2013-ban a Vasműben tevékenykedő, jól szervezett és erős Vasas szakszervezet egy pár napig tartó sztrájkjal elérte azt, hogy a követeléseikre válaszul megfogalmazott, s korábban tárgyalásra alkalmatlannak (Dunaújváros Online, 2013a) minősített vezetőségi bérfejlesztési javaslatot a cégvezetés módosította. A döntés értelmében az év elejéig visszamenőleg érvényes alaphéremelés a Dunaferr által ajánlott 2,1 százalék helyett 3,5 százalékra emelkedett, amely júliustól további egy százalékkal növekszik, s összességében megközelíti a szakszervezet által kért 5,2 százalékot (Dunaújváros Online, 2013b). A Dunaferr belüli sztrájk aktivizálta a Hankook munkavállalóinak szakszervezetét is, amely – miután a cég vezetése nem reagált béremelési javaslatára – sztrájkbizottságot alakított, s tudatosan épített a két sztrájkoló szakszervezet egymást erősítő tevékenységére (Dunaújváros Online, 2013c).

Jóllehet, a Hankook esetleges sztrájkjáról ez volt az utolsó hír, a Dunaferr belülről nem rendeződtek véglegesen a dolgok. Közben a megleghengerműnél további fejlesztéseket jelentettek be (Dunaúj-

⁵⁰ Interjú, gazdasági vezetővel.

város Online, 2013f), a felújításra bezárt I-es kohóval kapcsolatban elterjedt, hogy az ukrán cég orosz tulajdonosa a felújítással együtt járó újabb beruházások helyett végleges leállításon gondolkodik (Dunaújváros Online, 2013d). A hírre a szakszervezetek „Ha él a gyár, él a város” mottóval többezres megmozdulást szerveztek a Városházához, amellyel a figyelemfelhívás, tehát egyrészt a közvélemény tájékoztatása, másrészt pedig a politikai szereplők (helyi képviselők, kormányzat) fellépésének szorgalmazása volt a céljuk (Dunaújváros Online, 2013e, 2013g). A demonstráció eredményességét bizonyítja, hogy a problémáról legfelsőbb szinten is egyeztetett a magyar és az orosz politikai vezetés, s a tárgyalások hatására a tulajdonos – egyelőre nem hivatalosan⁵¹ – a kohó rekonstrukciója, így a további működtetés mellett döntött (Dunaújváros Online, 2013h). A részleg fennmaradásával a Dunaferren belül 3-4 ezer, s a kohóhoz kötődő vállalkozásoknál több ezer munkavállaló foglalkoztatása válik továbbra is biztosítottá.

A város- és térségfejlődés társadalmi hatásai

Új városi jellegzetességek

A város, valamint a térség társadalmi, építészeti és gazdasági jellemzőit alapvetően meghatározta a „csinált város” jelleg. A (szinte a) semmiből felépített település lakossága az ország minden tájáról érkezett, többnyire fiatal, munkaképes korú egyénekből, illetve családokból állt össze. A korabeli területfejlesztési politika jellegzetességeinek hatására az országos viszonylatban magas komfortfokozatú lakások, a kiépített és minden igényt kielégítő intézményrendszer, a biztos munka és lakás lehetősége tömegesen vonzotta az embereket Dunaújvárosba. Az ily módon kialakult „vegyes” összetételű társadalomból és a „csinált” jellegből fakadóan azonban a város nem rendelkezett, nem rendelkezhetett korábbra visszanyúló tradíciókkal, ugyanakkor a közös sors, a gyökértelenség az eltelt hatvan év alatt létrehozott egy sajátos dunaújvárosi identitást, ami a helyi társadalom egy részének erős lokálpatriotizmusában is tet-

⁵¹ Jevgenyij Tankilevics, az ISD Dunafer Zrt. Cégvezetője 2013. június 15-én hivatalosan is bejelentette az I-es kohó felújítását.

ten érhető („kétféle ember van: aki kirobbanthatatlan ebből a városból, ez talán a nagyobb többség, és van egy szűkebb réteg, aki szűknek érzi a kereteket, és ha teheti, el is megy”⁵²).

Dunaújváros jellegzetességei közé tartozik a városkép és a városszerkezet, amely a kezdetekben – az egysíkú panelépületek építését megelőző időszakban – kétségtelenül élhetővé tette a települést. A város első főépítésze a Dessau-i Bauhaus Intézetben végzett Weiner Tibor volt. Az általa tervezett településrész (Belváros) kialakítása során érvényesült a komplex városépítési szemlélet, így e területen a lakóépületekkel egy időben az ellátást és szolgáltatást nyújtó intézmények is felépültek. A szocreál építészeti stílust magukon viselő épületek, valamint tervezőik között számos Ybl-díjjal⁵³ kitüntetettet (pl. épületek közül a Szent Pantaleon Kórház, építészek közül Szrogh György és Ekler Dezső) találunk. A más városokban hiányolt nagy terek, zöldterületek, a szükséges intézményekkel ellátott lakóterületek kedvező életkörülményeket, jó elérhetőséget biztosítottak, miközben keretet szabtak a kisközösségek kialakulásának, fejlődésének. Az infrastrukturális és lakásépítési beruházási források központi csökkentésével, valamint a lakosság számának gyors ütemű növekedésével egyidejűleg a városban nagyobb laksűrűségű, többségében házigyári panelépületekből álló lakótelepek létesültek, amelyek a városcentrumnál kedvezőtlenebb ökológiai adottságokkal rendelkeztek. A város további jellegzetességeként említhető meg az is, hogy Dunaújváros centrumának látképéből teljességgel hiányoznak a – mind a tradicionális városok belvárosaihoz, mind a községek központi részeihez szorosan hozzátartozó – templomok. A korábbi Pentele község határain belül, azaz az Óvárosban található katolikus templomon, s a szerb népesség egykori jelentős létszáma utaló ortodox rác templomon kívül a további egyházi szertartások és összejövetelek helyszínéül viszonylag új (1982 után épült), modern templomok szolgálnak. A „csinált városiasság” negatív hatásai elsősorban más, tradicionális városokkal való egybevetésben érzékelhetők: Dunaújvárosban nem volt, s nem is épült ki valódi sétálóutcsás belváros, a betelepülő népesség összetétele és a hagyományos városfejlődés elmaradásának hatására a település „munkásváros ma is, nem egy polgárosodott értelmiségi város.”⁵⁴

⁵² Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

⁵³ Az építészeti tevékenységért kapható legrangosabb szakmai kitüntetés.

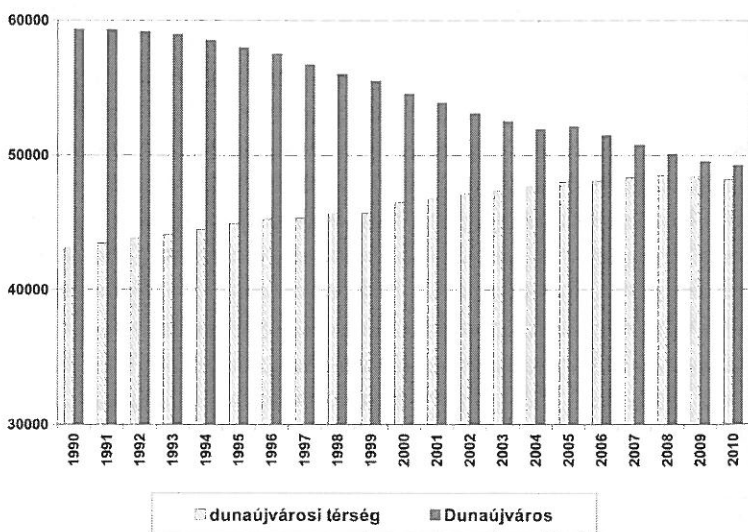
⁵⁴ Interjú, gazdasági vezetővel.

Demográfiai változások

Dunaújváros népességszámának fő változásait (az ipartelepítés korszakában a népességnövekedést, a rendszerváltást követően pedig a népességcsökkenést) elsősorban a gazdasági folyamatok alakították, amelyek kiegészültek az országos általános tendenciákkal (pl. a természetes fogyás) is. A korábbi kistelepülésen felépített nehézipari központ az államszocialista időszak dinamikus népességnövekedését követően már a rendszerváltást megelőző évektől kezdődően lassan, de folyamatosan veszít népességének létszámából, amelynek oka egyrészt az alacsony, s egyre csökkenő születésszám, másrészt a több hullámban megjelenő szuburbanizáció, harmadrészt pedig a munkahelyek korlátos számából, az elhelyezkedés nehézségeiből fakadó elvándorlás (12. ábra).

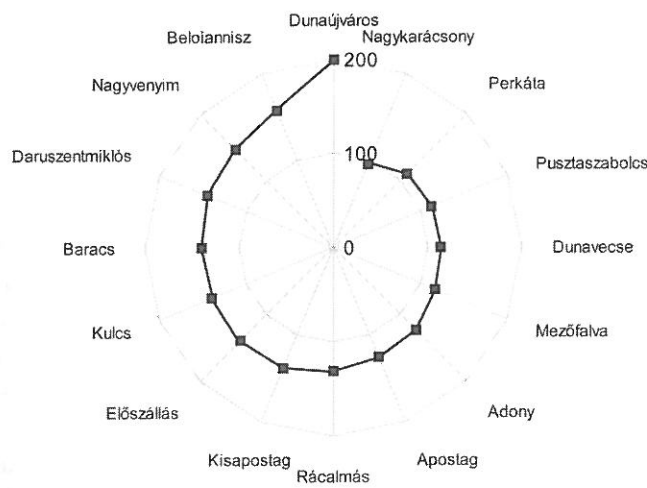
A népességcsökkenésben szintén szerepet játszott a korábbi lakóhelyre való visszaköltözés, amely elsősorban a nyugdíjas korúakat érintette, s főként Fejér megye településeire, de a közeli Tolna és Bács-Kiskun megye egyes térségeibe is irányult (Havellant, 2007). Az ipari termelés volumenének visszaesése, a munkahelyek számának csökkenése és részleges megszűnése, a

12. ábra: Dunaújváros és térsége népességszámának alakulása (1990–2010, fő)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerk.

13. ábra: Az öregedési index alakulása a dunaújvárosi térségben (1990–2010, %)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerk.

Megjegyzés: Rácalmás adatait Kulcs 1994-es, Előszállás adatait Daruszentmiklós 2002-es kiválása befolyásolja. Kulcs esetében 1995, míg Daruszentmiklósnál 2005 a kezdőév.

város jövőjének bizonytalanságai különösen a fiatalabb generációk körében indítottak be elvándorlási hullámot.

A természetes szaporodás a rendszerváltást követő években még pozitív volt Dunaújvárosban, majd 1995-től kezdődően negatív irányt vett, s a születések és a halálozások száma közötti különbség azóta is egyre nő. A folyamat – amely az országos trendekkel is megegyezik – a térségben is hasonlóan alakul, azzal a különbséggel, hogy a környező települések legtöbbször már az 1990-es évek elején a természetes fogyás volt jellemző. Egy másik országos jelenség, a társadalom öregedése is egyre nagyobb méreteket ölt Dunaújvárosban, illetve térségében. Az új városi jellegnek és a betelepített népesség fiatal korösszetételének köszönhetően Dunaújváros öregedési indexe (13. ábra) alacsonyabb volt a rendszerváltáskor, illetve az azt követő néhány évben, mint a környező településeké, amelyek tradicionális helyi társadalommal, így „természetes” korstruktúrával rendelkeztek. A trend azonban gyökeresen megváltozott a Dunaújvárosba telepített egykori munkások megközelítőleg egyidejű nyugdíjba vonulásával, s így mára már a központi településen a legnagyobb a fiatalok és az idősök közötti létszámbe-
li különbség a térségben. A dunaújvárosi társadalom dinamikus

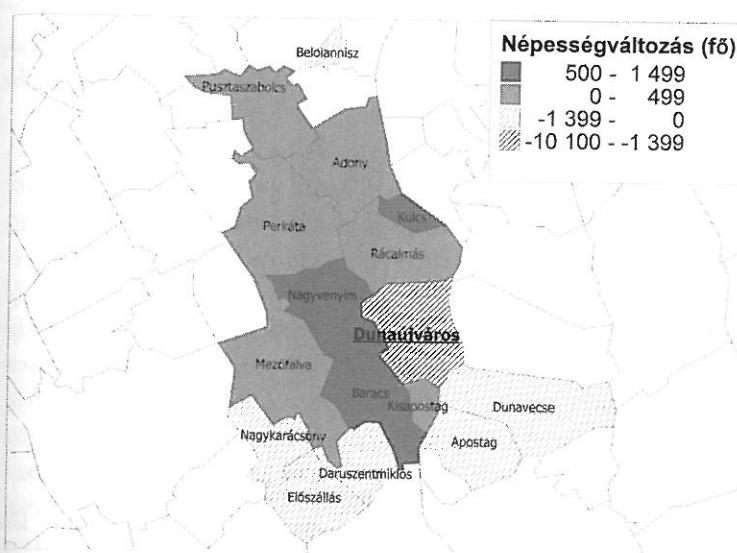
(a térségben legdinamikusabb) előregedéséhez a fentiekén túl természetesen a szuburbanizáció és a migráció is hozzájárult, ami elsősorban a fiatalabb rétegeket érintette, illetve érinti.

A térségi szuburbanizáció két, irányában és a kiköltözők összetételében elkülöníthető folyamatra bontható. Az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején megindult kiköltözések célpontja a várost körülölelő négy település, Baracs, Kisapostag, Nagyvenyim és Rácalmás volt. A városi helyett vidéki környezetet választók elsősorban a magasabb társadalmi státusú csoportok tagjai közül kerültek ki, így a jobb keresettel rendelkezők és magas beosztásúak költöztek a városkörnyéki településekre. Az újonnan betelepülők gyakran az őslakos részekről elkülönült, új településrészeket, utcákat létesítettek az építkezések számára felszabadított területeken. A korábban legnagyobb népszerűségnek örvendő Nagyvenyimet lassan felváltotta a még szabad vagy felszabadítható telkekkel rendelkező, később a térség legdinamikusabb népességnövekedését elérő Rácalmás (a korábban hozzátartozó Kulccsal együtt), amely vonzerejét a földrajzi közelség mellett a település korai közművesítésének (gáz, csatorna), infrastruktúrafejlesztésének és az önkormányzati betelepülés-ösztönzésnek köszönheti. A fejlődést egyértelműen igazolja az is, hogy Rácalmás 2009-ben várossá vált – függetlenül attól, hogy megítélésünk szerint a rendszerváltást követően ezt a címet viszonylag könnyen ítélték oda valódi városi funkciókkal nem rendelkező településeknek is.

A Dunaújvárost övező települések magas ingatlanárjai csak az iparvárosból elköltözni kívánó tehetősebb rétegek számára biztosítottak lehetőséget. Azok, akik számára a magas rezsiköltségek miatt nehézségeket okozott a panellakások fenntartása, az olcsóbb telkekkel és házakkal rendelkező településekre igyekeztek abban a reményben, hogy kiadásaitak pl. az egyedi fűtéssel, illetve az állattartással, zöldség- és gyümölcstermesztéssel csökkenteni tudják. Az alacsonyabb társadalmi státusú rétegek számára így a távolabbi, kevésbé fejlett déli települések (Daruszentmiklós, Nagykarácsony) váltak célállomássá (14. ábra).

Az említett szuburbanizációs trendek, valamint az egyes településcsoportokra kiköltöző népesség eltérő társadalmi összetétele, a térségi települések közötti fejlettségi különbségek átáramaszthatóak a különböző jövedelmi, illetve adózási adatokkal is. Az egy főre jutó személyi jövedelemadó nagysága éppen azokban a helységekben magas, illetve dinamikus növekvő, amelyekre jelentős létszám-

14. ábra: Dunaújváros és térségének népességváltozása (1990–2010, fő)

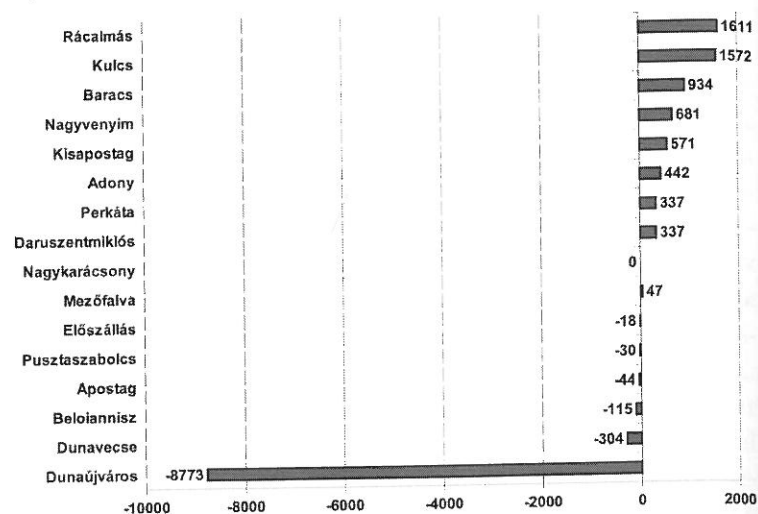
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján szerk. Baji P.

Megjegyzés: Rácalmás adatait Kulcs 1994-es, Előszállás adatait Daruszentmiklós 2002-es kiválása befolyásolja. Kulcs esetében 1995, míg Daruszentmiklósnál 2003 a kezdőév.

ban, s – a mélyinterjúk szerint – a tehetősebbek költöztek ki (Rácalmás, Nagyvenyim, Kisapostag), míg a Duna keleti partján elhelyezkedő – ekképpen korábban elzárt –, valamint a déli településeken az összeg alacsony, s itt a növekedés dinamikája is jóval mérsékeltebb.

A Pentelei híd megépítése a szuburbanizációs folyamatokban is új lehetőségeket hozott. A Duna túlsó partján lévő települések közelsége, Dunaújváros és a környező települések telítettsége, valamint a drága ingatlanárak már most elindították a kiköltözések újabb hullámát, ezúttal elsősorban a szomszédos Apostagra és Dunavecseire, amely megváltoztathatja, egészszé alakíthatja át a jelenlegi sajátos, féloldalas vonzáskörzetet (Havallant, 2007). A vándorlási egyenlegek (15. ábra) alapján nem állapítható meg, hogy az odavándorlások honnan, s az elvándorlások hova irányulnak, az mindenesetre bizonyos, hogy a térségi településekre költözők jelentős része Dunaújvárosból érkezett. Jelentős ugyanakkor azok száma is, akik nem a térségi, hanem távolabbi települések felé veszik az irányt. Ez a folyamat elsősorban a fiatal, képzett rétegeket érinti, akik munkalehetőség hiányában elköltöznek a városból, illetve a felsőfokú tanulmányaik befejeztével nem térnek vissza Dunaújváros-

15. ábra: Dunaújváros és térségének összesített vándorlási egyenlege (1990–2010, fő)

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerk.

Megjegyzés: Rácalmás adatait Kulcs 1994-es, Előszállás adatait Daruszentmiklós 2002-es kiválása befolyásolja. Kulcs esetében 1995, míg Daruszentmiklósnál 2003 a kezdőév.

ba. A szuburbanizáció és a migráció következtében Dunaújváros társadalmát elsősorban a középosztály alkotja, azok, akik nem tudtak, illetve azok, akik nem akartak elköltözni a településről.

A rendszerváltást követő időszak Dunaújváros és térsége társadalmi változásai, megváltozó folyamatai mellett a település egyes részeinek átalakulását, a belső viszonyok átrendeződését is eredményezte. A településrészekre vonatkozó változások a népszámlálások fényében követhetők nyomon.⁵⁵ A dunaújvárosi lakóterületek közül – a számos, gyér népességgel vagy lakóterülettel nem rendelkező városnegyed is elkülöníthető⁵⁶ – legnagyobb arányban a lakótelepek (Béke,

Ságvári,⁵⁷ Római városnegyed) népessége csökkent, jóllehet, továbbra is ezek a legsűrűbben lakott településrészek. A népességszám növelésére az újonnan megnyílt építési lehetőségekkel rendelkező Óváros, valamint a hagyományosan népszerű Belváros volt képes.

Az 1990 és 2001 között eltelt tíz év nem sok változást hozott az egyes településrészek korszerkezetének különbségeiben. A klasszikus lakóterületek közül csak a Béke és a Római városnegyed társadalmá nevezhető fiatal korösszetételűnek, s továbbra is a legkorábban épített városrészek (Barátság, Belváros) rendelkeznek a legmagasabb átlagéletkorral. Az iskolai végzettség, s különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának változása egy, alapvetően munkásosztállyal rendelkező új város átalakulásában jelentős tényező. Országos szinten tendencia a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számának és arányának növekedése, ezért sokkal inkább a területi különbségek markánsabb kirajzolódására érdemes helyezni a hangsúlyt. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők korábbi, csaknem egyenletes népességbeli arányai (KSH, 1990) 2001-re jelentősen megváltoztak, s más településrészeken (Belváros, Óváros) koncentrálódnak. Az interjúk során megjelölt, a települési elitet tömörítő városnegyedek szintén összezsengenek a statisztikai adatok által lehatárolt területekkel. A helyiek szubjektív megítélése alapján a településen élő elitcsoportok az Óvárosban és Újtelepen, azaz döntően a kertvárosi övezetekben élnek.

A fentiek kiegészítéseként a dunaújvárosi településrészek társadalmi jellemzőinek összegzését (9. táblázat), a problémák feltárását, területi elemzését az Integrált Városfejlesztési Stratégia tartalmazza, melyben a szegregációs mutató⁵⁸ alapján szegregátumot nem, csak szegregációval fenyegetett területet tudtak körülhatárolni. Ennek magyarázatát a stratégia megalkotói többek között abban is látják, hogy – noha a szegregáció a fenti statisztikai adatok és a szakértői vélemények alapján is létező jelenség –

⁵⁵ Sajnos a legutóbbi, 2011-es népszámlálás adatai a jelenlegi feldolgozottság mellett nem nyújtanak lehetőséget az elmúlt tíz év változásainak elemzésére.

⁵⁶ Dunaújváros Integrált Városfejlesztési Stratégiája a fentiekén kívül az alábbi városnegyedeket határolja körül: Laktanya és környéke, Táborállás, Északi lakóterület, Temető és Petőfi u. térsége, Újpentele, Technikum városrész, Közüzemi tömb térsége, Nyugati gazdasági terület, Déli iparterület, Papírgyár és környéke, Keleti gazdasági terület, Iparterület és lakóterület közötti zóldsáv I., Iparterület és lakóterület közötti zóldsáv II., Szalki sziget, Dunapart, Apostagi sziget környéke, A 6-os főúttól nyugatra eső terület, Dunaferr (IVS, 2008).

⁵⁷ Ságvári lakónegyedet Dunaújváros Integrált Városfejlesztési Stratégiája nem jelöl (IVS, 2008).

⁵⁸ AZ IVS-ben szereplő definíció szerint szegregátum az a terület, ahol a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, illetve a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya eléri vagy meghaladja az adott terület aktív korú népességének 50 százalékát (IVS, 2008).

9. táblázat: Társadalmi jellemzők városfejlesztési körzetekhez rendelése

Jellemző	Városrész
Előregedett városrészek	Barátság városrész
Fiatalos városrészek	Béke városrész
Alacsony végzettségűek magas koncentrációja	Kertváros, Kültérület
Felsőfokú végzettségűek alacsony koncentrációja	Déli iparterület, Keleti gazdasági terület, a 6-os főúttól nyugatra eső területek, Kertváros, Kültérület
Alacsony komfortfokozatú lakások magas aránya	A 6-os főúttól nyugatra eső területek, Keleti gazdasági terület, Óváros
Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők magasabb aránya	Keleti gazdasági terület, Közüzemi tömb térsége
Foglalkoztatottak alacsonyabb aránya	Közüzemi tömb térsége
Kereső nélküli háztartások magasabb aránya	Iparterület és lakóterület közötti zöldsáv, Barátság városrész

Forrás: Dunaújváros Integrált Városfejlesztési Stratégia, 2008.

a fiatal városban fennállása kezdetén sem volt elkülönülés, nem voltak társadalmi szempontok, státus alapján különálló településrészek (IVS, 2008). Az IVS statisztikai adatain alapuló vizsgálata mellett ugyanakkor az állítást alátámasztani látszik a lakosság szubjektív véleménye is, hiszen az interjúk során a megkérdezettek sem tettek említést szegregátumról, illetve slumról, s ennek okaként hangsúlyosabban jelenik meg a „csinált város” jelleg: „A panellakótelepek megépítésével olyan városszerkezeti struktúra alakult ki, hogy az 50-55 négyzetméter közötti lakásállomány, ami zömmel kétszobás, teszi ki a lakásállomány 80 százalékát. Ebből meg az adódik, hogy az azokban élő emberek ugyanazt a közeget képviselik. Most akkor a szegregáció hol tud elindulni? Csak olyan helyeken, ahol nincs megfelelő infrastruktúra, ilyen nincs a városban, mert csinált város. Vagy ahol kialakult valamilyen etnikum, de ilyen sincs a városban (...) Tehát nem voltak meg azok a kritériumok az iskolai végzettségben, ebben-abbán, amit előírtak. Végül sikerült rávarni egy ötszáz lakosú kis magra, na hogy itt fellelhetők az antiszegregációnak a jelei esetleg, de ez

erőszak volt.”⁵⁹ A fenyegetett terület lehatárolásában szintén összhang tapasztalható, a lehatárolás a statisztika és a mindennapos tapasztalatok alapján is a Kertvárosra, illetve annak néhány utcájára, lakótömbjére esik. Az alacsony népsűrűségű településrészen magas az alacsony iskolai végzettségűek, az önkormányzati segélyben (22%), a rokkantsági nyugdíjban részesülők, valamint a romák aránya. A négyszintes, nem paneles társasházakban található komfortos lakások 10 százaléka (részben szociális) bérlakás, a többi magántulajdonban van. A terület sem építézetileg, sem oktatási, intézmény-ellátottsági, megközelíthetőségi és közbiztonsági értelemben nem szegregált (IVS, 2008).

Lakásállomány

A dunaújvárosi lakásállomány dinamikus bővülésére az új városi jellegből fakadó gyors népességnövekedés ad magyarázatot. Egészen a rendszerváltásig – bár érzékelhetően csökkenő ütemben – nagy erővel folyt a lakásépítés a városban, s ez csak az átmenetet követő időszakban mérséklődött. Az azóta eltelt időszakban az építkezések – részben a város telítettsége, részben a népesség csökkenése miatt – szinte leálltak: húsz év alatt a lakásállomány ezerrel sem bővült, s az épített lakások száma is csak éppen meghaladja az ezret (1174 db). A lakásprivatizáció folyamatával ugyanakkor a tulajdonosi szerkezet átalakult, s a lakások többsége a korábbi állami tulajdonból magánkézbe került át. Az önkormányzat tulajdonában 401 lakásbérlemény volt 2010-ben. A térségben a növekedés ütemében éppen ellentétes folyamat, a lakásépítések dinamikájának erősödése jellemző, ami a kiköltözésekkel, a szuburbanizációs folyamatokkal nyilvánvalóan összefüggésbe hozható.

A dunaújvárosi lakásállomány – annak ellenére, hogy a lakások kétharmada panelből készült – változatos, s jellege nagyrészt összefügg a város pénzügyi lehetőségeinek és a korszerű építéstechnikának változásaival. A kezdeti időszakban épített téglalakásokat először a középblokkos épületek, majd 1964-től a házigyári panelek váltották fel (az egyes városnegyedek építését ld. részletesebben Szirmai, 1988), miközben – a rendelkezésre álló területek nagyságához mérten – folyamatos volt a családi házak építése is. A laká-

⁵⁹ Interjú, önkormányzati tisztviselővel.

sok komfortfokozata, infrastrukturális felszereltsége meghaladta az országban megszokott színvonalat, azonban kevesebb, átlagosan két szobával rendelkeztek (Havellant, 2007). A város fokozatos felépítése, s az egyes időszakok eltérő igényén alapuló lakásépítési hullámok más-más beépítettséget, s népsűrűséget eredményeztek az egyes városrészekben.

Intézmények, közszolgáltatások

Az államszocialista időszakban kiépített települési intézményrendszer fenntartásában a rendszerváltást követően is nagy szerepet vállalt a Vasmű, pontosabban a vállalat által fizetett iparüzési adón keresztül az önkormányzat gondtalanul elláthatta törvényben megszabott feladatait. Az oktatási és szociális intézmények struktúrájának racionalizálására, helyi igényekhez igazítására szintén megkésve, csak az 1999-es évet követően került sor. A gyermekszám csökkenését figyelembe vevő intézménybezárások, valamint a térségi intézményi koncentrálttság természetesen generál konfliktusokat a helyi társadalmon belül, illetve Dunaújváros és a környező települések között, melynek feloldása nem várható a közeljövőben. A közszolgáltatások jelentős része a térségen belül csak Dunaújvárosban érhető el, s a város belső eladósodottsága⁶⁰, valamint megnövekedett vonzáskörzete miatt nem képes a közszolgáltatásokat a korábban megszokott színvonalon ellátni. „Csőd-közélen van az önkormányzat, el van adósodva a bankoknak, szinte minden jelző van: iskolákon, önkormányzati épületeken, sőt, most már a Kiserdőn mint természeti értéken is ... a mozi épületén is”⁶¹. A környező településekkel való pénzügyi, finanszírozási, azaz fenntartói együttműködés egyelőre a térség ellenállása miatt nem valósult meg, jóllehet, a költségekhez való hozzájárulás a vonzáskörzet lakosságát is kiszolgáló oktatási, szociális és egészségügyi intézmények, valamint a közösségi közlekedés terén is indokolt volna. Az oktatási intézmények közül ugyan az óvodai ellátás és az általános iskolai képzés minden településen folyamatosan

⁶⁰ Az állam Dunaújváros 18 milliárd forintos adósságállományából 11 milliárd forintot vállal át a települési önkormányzati szektor konszolidációs programjának keretében (Fejér Megyei Hírlap, 2013), ami felülmúlja a korábbi hírek szerinti 8 milliárd forintos összeget (Dunaújvárosi Hírlap, 2012b).

⁶¹ Interjú, gazdasági vezetővel.

megoldott – s az ott élők részben ezeket is veszik igénybe –, középiskolai oktatás csak Dunaújvárosban és Pusztaszabolcson található. A nem alapszolgáltatást nyújtó egészségügyi és szociális intézmények jelentős része Dunaújvárosban található, ám ezek száma is folyamatosan csökken. A népességcsökkenés a bölcsődék számára mérsékléséhez vezetett mind a központi településen, mind a térségben, így nem, vagy csak alig jellemző az ilyen típusú szociális intézmények jelenléte (kivételek Dunavecse és Kulcs). A közszolgáltatások egy részét kistérségi feladat-ellátási formában oldják meg a várostérségek, s ez Dunaújváros esetében is jellemző. Bizonyos intézményeket a központon kívül helyeznek el, ezzel is oldva a koncentrálttságot, így került pl. a Gyermek Átmeneti Otthona Nagykarcsonyba. A város életében a legjelentősebb feladatot a széles értelemben vett térség lakosságának, azaz 130 ezer fő fekvő-, járóbeteg-ellátási feladatait ellátó (Dunaújvároson kívül Kulcson is telephellyel rendelkező) Szent Pantaleon Kórház – Rendelőintézetnek a fenntartása jelentette, amely 2012. május 1-jével az első között került állami tulajdonba. Az önkormányzati törvény és a jelenlegi kormánypárti elképzelések szerint az állami fenntartásba vétel több, eddig önkormányzati feladatként jelentkező, így dunaújvárosi fenntartásban lévő oktatási és szociális intézményt is elérhet⁶² az elkövetkezendő időszakban.

A város és a főiskola

A dunaújvárosi felsőoktatási intézmény elődjének tekintett Kerpely Antal Kohászati Technikumot 1953-ban létesítették a városban. A Miskolci Egyetemről 2000-ben levált,⁶³ s önállósodott Dunaújvárosi Főiskola kezdetben a helyi gazdasági sajátosságoknak megfelelően kohó- és gépészmérnöki képzést biztosított, ez később kiegészült egyéb műszaki, illetve közgazdász szakokkal, majd az ezredfordulót követően indították el a humán képzést (kommunikáció, művelődésszervező szakok esetében). A város

⁶² A közoktatási intézmények átvételére 2013. január 1-jével került sor, amikor az ország iskoláinak többsége a Klebelsberg Intézményfenntartó Központba, azaz az állami fenntartásba került.

⁶³ Az intézmény 1962–1969 között Felsőfokú Kohóipari Technikum, 1969–1990 között Nehézipari Műszaki Egyetem Kohó és Fémipari Főiskolai Kar, 1990–2000 között Miskolci Egyetem Dunaújvárosi Főiskolai Kar néven működött.

tudományos, szakmai és szellemi életében, a tudástőke előállításiában meghatározó szereppel bíró főiskola, illetve főként képzési struktúrájának megítélése ellentmondásos a helyi társadalomban: egyesek a szakok – szerintük – indokolatlan bővítését („A főiskolán elég komoly százalékban képeznek humán értelmiséget, szerintem már minden második bokorba’ médiaszakembert találunk”⁶⁴), mások a gazdaság diverzifikációját gátló képzés egysíkúságát („én nem csak kohászt képeznék”⁶⁵) kritizálják. A jelenlegi oktatási struktúra kilenc alapszakot, két mesterszakot, huszonöt felsőfokú szakképzést és tizenhat szakirányú továbbképzést foglal magában, amelyek közül hat alapszak és egy mesterszak oktatása angol nyelven is folyik. Az alapszakok (andragógia, anyagmérnök, gazdálkodás és menedzsment, gazdaság-informatikus, gépészmérnök, kommunikáció és médiatudomány, mérnök informatikus, műszaki menedzser, műszaki szakoktató) az egyes szervezeti egységek – Informatikai Intézet, Műszaki Intézet és a négy tanszéket magában foglaló Társadalomtudományi Intézet – között kiegyensúlyozottan oszlanak meg, míg a mesterszakok (tanár-mérnök-tanár [gépész, informatika, anyagmérnök] és a tanár-pedagógiai mérés-értékelés tanár) a Tanárképző Tanszék kínálatát alkotják.

A jövőképük szerint a főiskola Regionális Egyetemi Tudásközponttá kíván válni, s ez az intézményfejlesztési stratégia alapjait is meghatározza. A helyi, térségi vállalkozásokkal és vállalatokkal való kapcsolat erősítése, a piaci igényeknek és munkaerő-keresletnek megfelelő képzési struktúra kialakítása, a közös oktatás- és kutatásfejlesztés adja a stratégia egyik fontos elemét, amit a versenyképesség növelése érdekében a hagyományos képzéseken túli egyéb oktatási formák (felnőttképzés, szakképzés) felé való nyitás egészít ki. Az oktatási és infrastruktúra-fejlesztés egyik kiemelkedő beruházása a Campus kialakítása volt, ami nagymértékben hozzájárult a hallgatói létszám megnövekedéséhez: 1990 és 2000 között hatszorosára emelkedett a Dunaújvárosi Főiskolán tanulók száma. A dinamikus emelkedést 2008 óta már fokozatos létszámcsökkenés váltotta fel, amely mind a hallgatók, mind az oktatók esetében jelentős (10. táblázat), s minden valószínűség szerint

10. táblázat: A Dunaújvárosi Főiskola oktatóinak és hallgatóinak létszámbeli változásai (2005–2011, fő)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
oktatók száma	234	215	162	220	219	149	130
hallgatók száma	4815	5013	4915	4686	4312	4085	3759

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerk.

összefüggésbe hozható a felsőoktatás jelenleg is zajló átalakításával. A hallgatói létszámcsökkenés várhatóan a 2013/14-es tanévben is folytatódik, hiszen a főiskola képzéseire jelentkezettek száma is jelentős mértékben alulmúlja a korábbi évek adatait: míg 2012-ben 2033-an adták be jelentkezési lapjukat Dunaújvárosba – közülük 1753-an állami finanszírozási formára –, addig 2013-ban a jelentkezők száma már csak 1351 fő volt. A Dunaújvárosi Főiskola állami intézményként továbbra is minden szakon rendelkezik állami ösztöndíjas helyekkel, amelyekre összesen 1182-an jelentkeztek. Amellett, hogy egyre kevesebben jelentkeznek a főiskolára, a jelentkezők-felvettek aránya is egyre kedvezőtlenebb. A korábbi évek dinamikájából arra lehet következtetni, hogy az ősszel kezdődő tanévben mindössze 340-400 hallgató kezdheti meg tanulmányait Dunaújvárosban.

Civil társadalom

A dunaújvárosi civil szervezetek pontos számáról eltérő adatokat találunk: a Központi Statisztikai Hivatal nyilvántartása szerint 2011-ben 653 civil szervezet létezett a városban (melyek egyaránt lehetnek működők vagy nem működők), Dunaújváros hivatalos honlapján 183, a Dunaújváros Online oldalán közzétett, az önkormányzati irodákkal való kapcsolattartáson alapuló összesítésben 90 szervezet neve szerepel. A Helyi Civil portál adatgyűjtése nyomán 273 civil szervezetet gyűjtött össze, amelyeket az adott szervezet célja, alaptevékenysége szerint csoportosít – igaz, egyes szervezeteket több csoportba is besorol. Az ellentmondásos adatközlések miatt a szakértői interjúk során elhangzottakra támaszkodva azt fogalmazhatjuk meg, hogy a civil szervezetek Dunaújvá-

⁶⁴ Interjú, szabad értelmiségi

⁶⁵ Interjú, gazdasági vezető

rosban gyengék, s nem váltak a település életében meghatározóvá, melyben az is szerepet játszhatott, hogy az új városi alapítványok és egyesületek, társadalmi mozgalmak állami és nagyvállalati segítséggel jöttek létre, s a rendszerváltást követően is megmaradt állami kötődésük (Szirmai, 1996b).⁶⁶ A térség legnagyobb, leg híresebb, s Dunaújváros és környékének életére kétségkívül legnagyobb jelentőséggel bíró szervezete a „HÍD” Dunaújváros és Környéke Egyesület, amely elsődlegesen a dunaújvárosi Duna-híd létrehozására alakult meg, ám átvitt értelemben hidat kíván verni a centrumtelepülés és a környező kistelepülések közé oly módon, hogy a térség fejlődése és fejlesztése érdekében megteremti a politikai, az oktatási és a gazdasági szféra együttműködését. Az erős támogatókkal, így jelentékeny érdekérvényesítő-képességgel rendelkező egyesület a Pentele híd mellett a térség egyéb fejlesztéseiben is szerepet vállalt (pl. autópálya-építés, zöldterületek fejlesztése), legújabb kezdeményezésük az átfogó térségfejlesztési program megteremtését célzó „Nemzeti Együttműködés Térségi Programja – Dunaújváros”. A kezdeményezés keretein belül a Nemzeti Együttműködés programjához szorosan kapcsolódó tématerületeken kíván az egyesület olyan szakértői fórumokat összehívni, amelyek a térség életében stratégiai jelentőséggel bíró infrastruktúra-fejlesztések (V0 vasútvonal, logisztikai központ, kikötő) szakmai előkészítésében vállalhatnak szerepet.⁶⁶

A városfejlesztés lehetséges irányai

A város gazdasági életének fejlesztése és az ipari egyoldalúság oldása, s ezekkel összefüggésben az életminőség javítása érdekében Dunaújváros új irányokat, lehetőségeket keres. A fejlesztési dokumentumokban meghatározott jövőkép egyrészt gazdasági és demográfiai célokat hangsúlyoz, másrészt a térségi együttműködés elmélyítését emeli ki. Az INTERCISA 2015 című településfejlesztési koncepció (1999), amely a megvizsgált dokumentumok sorában a legrégebben készült, rögzítette a város máig is érvényes célkitűzéseit. A fejlesztést igénylő területek között szerepelt az ön-

⁶⁶ www.hid-egyesulet.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=132:ii-jegyzi-forum-2011-december

gerjesztő gazdasági bázis megteremtése, a helyi és térségi tudásbázis kibontakoztatása, a térség és a város szolgáltatásainak fejlesztése, valamint az életminőség javítása. A fejlesztéspolitikai célok sorában a dokumentumban Dunaújváros szervező és ellátó szerepköreinek erősítése formájában helyet kapott a térségi együttműködés is. Dunaújváros városstratégiája (2007) az élethe-tőséget állítja a középpontba, melynek alappilléreiként az épített környezetet, a gazdaságot (kiemelten az ipart és a logisztikát), a K+F-innovációt, a területi-térségi-interregionális együttműködést, valamint a kulturális és közösségi szolgáltatásokat jelölik meg. Az időben legkésőbb, 2008-ban elkészült Integrált Városfejlesztési Stratégia átfogó céljának kiindulópontja a jólét biztosítása Dunaújváros, de hangsúlyozottan a térség lakossága számára is. E célt a város deklaráltan komplex, kistérségi rendszerben kívánja elérni. A dokumentum leszögezi, hogy az élhető és versenyképes város megteremtése érdekében a legfontosabb a minőségi és jövedelmező munkahelyi kínálathoz való hozzáférés biztosítása, amelynek előfeltétele a stabil gazdaság.

Az élhető és versenyképes város, mint átfogó fejlesztési cél elérését több tematikus célkitűzés is segíti, így a városi funkciók megerősítése, az „élhetőség”, a fogyasztói és közszolgáltatások színvonalának további javítása, a polgáriasodó helyi kultúra és a modern közösségi terek kialakítása; továbbá a helyi gazdaság fejlesztése, a versenyképesség javítása a tudásintenzív és innovatív húzóágazatok letelepítésével és megtartásával, a humán erőforrás ennek megfelelő fejlesztésével, illetve az egészséges életmód feltételeinek, a vonzó természetes és épített környezetnek a kialakítása, a szabadidő helyben történő tartalmas eltölthetősége érdekében.

A közlekedéscélterületi helyzet, illetve az ennek javítását jelentő, a közelmúltban lezárult, jelentős mértékben a HÍD Egyesület tevékenységének és érdekérvényesítő képességének köszönhető fejlesztések – Pentele híd, M6 autópálya – és a további, potenciális lehetőségek – M8 autópálya továbbépítése, a Duna teljes hajózhatóságával összefüggő közforgalmú kikötő és széles nyomtávú vasútvonal kiépítése – mind kedvezőbb, a befektetők számára vonzó helyzetbe hozzák a települést. A fenti fejlesztésektől az interjúalanyok egy csoportja azt reméli, hogy Dunaújváros olyan logisztikai központtá válhat, amely közvetlen, tehát Budapest kikerülésével elérhető összeköttetést teremt az ország keleti és nyugati része között, s alkalmas lehet arra is, hogy a jelenleg formálódó keleti – el-

sősorban kínai – gazdasági kapcsolatok térségi központjává váljon⁶⁷. A mezőgazdaság, s azon belül is különösen a mezőgazdasági ipar (pl. gépgyártás) újjáélesztése, megteremtése, tekintettel a városnak a jó termőfölddel, illetve mezőgazdasági vállalkozásokkal rendelkező mezőföldi elhelyezkedésére, szintén lehetséges irány a gazdasági szerkezet fejlesztésére.

Egy másik válaszadói csoport szerint a közlekedésföldrajzi helyzet, más nagyvárosok, s az ott található munkahelyek, intézmények, bevásárlóközpontok, stb. könnyű elérhetősége Dunaújváros számára hátrányokkal, veszélyekkel is járhat. Fennáll a lehetősége annak, hogy a közlekedésfejlesztések hatására a munka- és vásárlóerő, valamint a befektetők egyaránt elhagyják a várost, különösen akkor, ha az egyszerű fejlesztésekhez nem kapcsolódnak további előnyöket szolgáló egyéb lépések, mint amilyen pl. a Pentele híd továbbvezetése, az M8-as autópálya továbbépítése lenne.

Dunaújváros terjeszkedésének elsősorban a közigazgatási határok, másodsorban pedig a Duna szab gátat, ugyanakkor bizonyos gazdaságfejlesztési törekvéseknek a rendelkezésre álló területek nagysága egyáltalán nem előfeltétele. Ilyen gazdasági ágazat többek között a turizmus, amely a megkérdezettek szerint példátlanul és méltánytalanul kiaknázatlan a városban. A sajátos új városi jelleg, az ipartörténeti múlt és a szocreál építészet ma nagy népszerűségnek örvend, s a térség természeti értékei, szépségei – pl. Duna-part – szintén alapját adhatják az idegenforgalmi fejlesztéseknek. Dunaújváros azonban ez idáig nem használta ki kellőképpen a turizmusban rejlő lehetőségeket, s erről a szálláshely-kínálat és turisták számának alakulása, s az általuk eltöltött vendégéjszakák száma is tanúskodik. A „csinált városok” jellegzetességei pedig szinte mágnesként vonzzák a turistákat, amennyiben megfelelő a figyelemfelkeltés, a városmarketing.⁶⁸ A Krakó részét képező egykori új város, Nowa Huta néhány év alatt mára a dél-lengyelországi város egyik legjelentősebb idegenforgalommal bíró településré szévé vált, holott a városrehabilitációs és -revitalizációs programok előtt kifejezetten veszélyes városnegyednek számított, amelytől óva intették a turistákat. Ez a példa is mutatja, hogy – mivel

az igény a dunaújvárosi tapasztalatok szerint is megvan az új városok jellegzetességeinek felfedezésére – a szándék gyors eredménnyel jár, valamint a befektetett energia és pénz viszonylag hamar megtérül, s Dunaújváros esetében – mivel nem lepusztult épületek, városnegyedek jellemzik – elképzelhető, hogy pusztán a 2010-ben elkészült idegenforgalmi programban⁶⁹ lefektetett fejlesztések megvalósításán múlik mindez. A város másik nagy lehetősége a természeti környezetben, a szabadidős és sportlehetőségek idegenforgalmi potenciáljában van, amit a tervezett belváros-rehabilitáció, a Duna-part és a belváros sétánnyal való összekötése még tovább erősíthet.⁷⁰ A degradált természeti környezeti elemek állapotának helyreállítása, a környezetkárosítás csökkentése, a környezettudatosság növelése hangsúlyos fejlesztési célként jelenik meg a városstratégiai dokumentumokban, míg a jelenleginél színvonalasabb, komfortosabb városi élettér kialakítását a városi zöldterületek fejlesztésével, sétálóutcák létesítésével, s színvonalas köz- és kereskedelmi szolgáltatások jelenlétének erősítésével kívánják elérni. A közösségi terek létrehozásával párhuzamosan a lakókörnyezet színvonalának emelése, a szocialista lakáspolitikai tipikus termékeinek, a panel lakótelepeknek a rehabilitációja, sívárságuk enyhítése is fejlesztési feladat a városban. A fejlesztési dokumentumokban megfogalmazott konferencia-, külföldi hallgatói és gyógyturizmus a fentiekén túl tovább színesíthetik a város idegenforgalmi arculatát (Károlyi, 2011).

Térségi együttműködések és konfliktusok

A térségi együttműködés, a térségi szemlélet feltárása az interjúk során is cél volt. A településközi kapcsolatok gyakran a közigazgatási, valamint a tervezési-statisztikai szinteket átszabva alakulnak, különösen egy olyan város esetében, amely a kistérség – egyben a

⁶⁹ Dunaújváros Megyei Jogú Város Turisztikai Konceptiója, 2010–2015.

⁷⁰ A korábbi belváros-rehabilitációs programot az Új Magyarország Fejlesztési Terv 2009–2010-es akcióterveiből 2010-ben törölte a kormány (Dunaújvárosi Online, 2010). A Közép-Dunántúli Operatív Program megyei jogú városok számára kiírt városrehabilitációs témájú pályázatán 2012-ben a városnak felújítására csaknem 1,8 milliárd forintot nyert el Dunaújváros. (<http://www.nfu.hu/content/9211>)

⁶⁷ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel, szabad értelmiséggel.

⁶⁸ Pl. ilyen továbbfejlesztendő attrakció lehetne a dunaújvárosi szocreál tanösvény, amely a városi szocialista-realista épületek során vezet végig. Az Építészeti Emlékek Tanútján 33, neves tervezők által kivitelezett épületet lehet megtekinteni.

megye, valamint a régió – határán fekszik. Dunaújváros térségi folyamataiban ma már fontos szerepet játszik a híd is, amely kapcsolatot teremt a Duna másik partján fekvő területekkel és településekkel, s ezáltal átalakítja a korábban egyértelműen a megyehatárokon belül meghatározható térséget.

A rendszerváltás óta kialakult gazdasági és társadalmi folyamatok hatására a települések önálló és eltérő érdekstruktúrával rendelkeznek, amelyek térségi konfliktusok formájában is jelentkezhetnek, s amelyek további akadályokat gördíthetnek a harmonikus együttműködések kialakítása elé. A térségi konfliktusok alapját Dunaújváros közigazgatási határvonala, a terjeszkedés lehetősége, a beépíthetőség korlátossága és a város jelenlegi telítettségé adja, amely egyszerre szül társadalmi és gazdasági problémákat is. Mind a kertvárosi jellegű lakóövezetek, mind az ipari és kereskedelmi egységek kialakítása viszonylag nagy kiterjedésű rendelkezésre álló külső területeket igényel, amelyek Dunaújvárosban teljességgel hiányoznak, így behatárolják a település lehetőségeit, s egyúttal meghatározzák a társadalmi mozgások fő irányait, valamint a gazdasági szervezetek telephelyválasztását is.

Társadalmi és intézményi konfliktusok

A rendszerváltást megelőző évtizedben megindult szuburbanizáció következtében a városkörnyéki települések társadalmi kihívásai közé a Dunaújvárosból kiköltöző népesség integrálása, az eltérő életvitel, szemlélet és igényszint összehangolása tartozott, ami esetenként sikertelennek bizonyult. A beköltöző népesség egy része a térben fizikailag elkülönülten, új lakóterületeken, s a helyi mindennapi és kulturális életet tekintve idegen testként él az adott településen. A városlakók kiköltözése a kialakult helyi társadalom kulturális és életmódbeli különbségei mellett a települési infrastruktúra, intézményrendszer fejlesztésének szükségességében megoldandó problémaként jelentkezett a helyi önkormányzatok szintjén is, hiszen a lakóterületek kialakítása számos beruházást (utak, áram-, víz- és gázszolgáltatás, stb.) igényelt, s meg kellett erősíteni a kötelező feladatokat ellátó intézményeket (óvoda, általános iskola, stb.) is. A társadalmi változásokkal összefüggő, azonban a gazdasági és az intézményi típust is érintő térségi konfliktusok egyes városkörnyéki települések személyi jövedelemadóból származó jelentős mértékű bevétel-növekedéséből, illetve abból

adódnak, hogy a térség népessége Dunaújváros oktatási, egészségügyi, kulturális szolgáltatásait veszi igénybe. A konfliktus alapja tehát az, hogy a társadalmi változások hatására kedvezőbb anyagi körülmények közé került kistelepülési önkormányzatok képesek lennének ellátni a megnövekedett népesség igényeinek megfelelő feladatokat, a lakosság azonban inkább – részben a minőség, részben a kényelmesség okán – a centrumtelepülés szolgáltatásait és intézményeit használja. A Duna-ferr – szemben az államszocialista, s a privatizáció előtti időszakokkal, ahogy azt már korábban is láttuk, – lassan megszüntette a sporttámogatásokat és a kulturális események szponzorálását, így ezek vagy elhalványultak, vagy a városi költségvetést terhelik. A támogatások fokozatos csökkenése, megszűnése, s Dunaújváros eladósodottsága az utóbbi időszakban megnehezítette az intézmények fenntartását, így a városvezetés azzal a felvetéssel élt, hogy a vonzáskörzetben lévő települések járuljanak hozzá a működtetési költségekhez. A kistelepülések nemet mondtak a kérésre, részben anyagi okokra, részben pedig arra hivatkozva, hogy az intézmények és a szolgáltatások igénybevételének helyszínére semmilyen befolyással nincsenek. Kétségtelen, hogy bizonyos ellátások – pl. bölcsőde, járóbeteg-ellátás, kórház – csak Dunaújvárosban érhetőek el, a többi szolgáltatás vonatkozásában azonban a lakosság döntésén múlik az, hogy mely településen veszi azokat igénybe, s ez a választás sok esetben – mivel a munkahelyük is a centrumtelepülésen található – a városra esik. A finanszírozás problémája mentén kialakult konfliktus megjelenése a fentiek alapján természetesen, s „nem kell meglepődni sem Dunaújváros kérésén, sem az arra adott válaszokon.”⁷¹ Kérdés, hogy az állami adósságvállalás, illetve ennek kapcsán Dunaújváros anyagi helyzetének konszolidálódása hatással lehet-e a kialakult konfliktus rendezésére, akár oly módon is, hogy a megoldás kidolgozására rendelkezésre álló idő hosszabbá válik, a döntések meghozatalára nyugodtabb körülmények között kerülhet sor, ami ésszerű finanszírozási mód kialakítására is lehetőséget biztosít.

⁷¹ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

Gazdasági konfliktusok és együttműködések

A dunaújvárosi „megkésett” rendszerváltás az egész térségben éreztette hatását. A gazdasági szempontból meghatározó centrumtelepülés kilencvenes években jellemző szemlélete, a gazdasági szerkezetváltásra, a monokultúras gazdaság feloldására irányuló, a többi városhoz képest kifejezetten jelentéktelen lépései (a magyarországi városok keresték a befektetőket, a tőkét, „Dunaújváros pedig csak állt és nézett”⁷²) elfedték a problémákat. A gazdasági és társadalmi szempontból is egymásra utalt város és környéke a gazdasági érdekek egyeztetése, térségi stratégia kialakítása helyett saját utakon jár, amelyeket eltérő szemléletek határoztak meg. Az interjúalanyok által átgondolatlan és elhibázott gazdasági lépésekkel jellemzett dunaújvárosi városvezetés nem képes távlatokban gondolkodni, míg a térségi településeken a valódi gazdasági érdekek mentén történő, hosszú távra tervezés az általános. A gazdasági típusú konfliktusok közül a legjelentősebb a nagyfoglalkoztató Hankook betelepülése kapcsán alakult ki, amely jellegzetes példája Dunaújváros korlátozott területi lehetőségeiből fakadó problémáinak. A város – a befektetés, s így a potenciálisan jelentős önkormányzati bevétel reményében – először a Dunaújváros és Rácalmás közötti közigazgatási határ módosítására tett javaslatot, majd a szomszédos település ellenállása miatt az iparüzési adóbevételek megosztásáról született megállapodás. Rácalmás és Dunaújváros kezdetben 35-65 százalékos arányban osztozott meg az iparüzési adókon befolyó összegeken, ezt 2011-től 50-50 százalékra módosították. A kisváros területén működő vállalat által befizetett adó megosztása azon az elven alapul, hogy a Rácalmás többek között a területet, a közvilágítást, a szemétszállítást, míg Dunaújváros a befektetők számára csaknem a gazdasági adottságokkal megegyező jelentőséggel bíró intézményeket (kórház, rendőrség, felsőoktatási intézmények, tűzoltóság) biztosítja a Hankooknak. Az elkészült interjúk során a dél-koreai cég betelepülésével kapcsolatban is érte bírálata a dunaújvárosi városvezetést, mégpedig azért, mert elmulasztotta a lehetőséget a Hankook által képviselt iparágra épülő vállalatok letelepedésének ösztönzésére. Ugyanakkor a gazdasági igények és az oktatás kínálatának

⁷² Interjú, gazdasági vezetővel.

összehangolására ad jó példát az egyik dunaújvárosi középiskola (Lorántffy Zsuzsanna Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium) és a Hankook által kötött együttműködés, mely során OKJ-s (Országos Képzési Jegyzék) tanfolyamot szerveznek annak érdekében, hogy a szakképesítés birtokában dél-koreai cégnél el tudjanak helyezkedni a helyi munkavállalók.

A piacgazdaságra való áttérés a transznacionális vállalatok megjelenését is előrevetítette, azonban Dunaújvárosban, ahogy azt már korábban is jeleztük, a kereskedelmi láncok letelepedésére a kilencvenes évtized végéig kellett várni. A szabadon felhasználható területek hiánya ebben a kérdésben is problémákat, illetve konfliktusokat okozott. A Tesco által megvásárolt terület Dunaújváros legszebb panorámás részén fekszik, ahová más jellegű beruházást, zöldövezetes lakóparképítést terveztek, többek között abból a célból is, hogy a város ne elköltözésre kényszerítse, hanem a településen tartsa magas státusú lakosságának egy részét. A fenti eseten kívül a transznacionális kereskedelmi vállalatok ellen szervezett tiltakozó akciók mögött kiskereskedelmi és egészségvédelmi érdekek húzódtak meg. A betelepülések több oktatási intézmény bezárásával, illetve lebontásával is fenyegetettek. A letelepedési igények tiltakozásokat robbantottak ki Dunaújvárosban, melyek közül némelyik eredményesnek bizonyult, így az iskola bezárása elmaradt, s a beruházásra más területen került sor.

Dunaújváros gazdasági életében a Dunaferri (korábban a Dunai Vasmű) által meghatározott irányoknak nagy jelentősége volt. A város és a vállalat közötti szoros együttműködésnek a privatizációval azonban vége szakadt. A gazdasági szervezetek és a város közötti összehangolt tervezést és fejlesztést hivatott elősegíteni a Dunaújvárosi Kereskedelmi és Iparkamara által kezdeményezett gazdaságpolitikai kerekasztal, amelyben a térségi nagyfoglalkoztatók (Dunaferri, Hankook, Hamburger Hungária) is részt vesznek. Az együttműködésre annál is inkább szükség van, mert az interjúk során elhangzottak szerint az önkormányzat sok esetben nem a valódi igények mentén határoz a fejlesztésekről, hanem olyan beruházásokat támogat, amelyek egy-egy csoport gazdasági érdekeit szolgálják. Ilyen elhibázott döntésnek tekintik a megkérdezettek az élményfürdőt, valamint a gázmotoros erőmű létesítését: „a Vasmű mellett egy élményfürdőt létrehozni, ez kísértetiesen arra emlékeztet, mint régen, na akkor ezt kell csinálni, mert nekünk éppen narancsültetvényünk lesz, mert Magyarország, ugye, ideális a narancstermesz-

tésre. Kicsit sárgább, kicsit savanyúbb, de a mienk. Ez is kicsit arra emlékeztet, hogy a Vasmű gyárkémeinyeinek tövében egy élményfürdőt, minek, nem tudom. (...) A Vasmű ideális arra, hogy ami ott meleg víz képződik, ugye azzal fűtsék a várost. Akkor minek ide egy gázmotoros erőmű? Nyilván ebben valakinek érdeke volt.”⁷³

Környezeti konfliktusok

A Vasmű, illetve későbbi nevén Dunaferr ipari tevékenysége okozta környezeti károk enyhítésére környezeti rehabilitációs programra, illetve jelentős környezetvédelmi beruházásokra is sor került Dunaujvárosban, a légszennyezéssel kapcsolatos konfliktusok ugyanakkor még ma is napirenden vannak a térségi közéletben. A Dunaferrrel kapcsolatban olyan vélemények jelentek meg, mely szerint az új tulajdonos nem áldoz annyit környezetvédelmi beruházásra, mint azt korábban, a vállalat privatizációja előtt az állam tette, s ennek következtében „2005-2006 óta ugyanolyan mocsok jön ki a Dunaferrből, mint az 1990-es évek elején,”⁷⁴ s a szmog újra láthatóvá vált a város felett. A környékbeli települések gyárfüsttel összefüggő petícióit és beadványait nehezményezte egy, az önkormányzati szférához tartozó interjúalany, akinek megítélése szerint „a szomszédos települések nem akarják felvállalni az iparosított, az ipari város ártalmait,”⁷⁵ holott élvezik annak minden egyéb előnyét. Nemcsak a Dunaferr, hanem a Hankook szennyező tevékenységének vonatkozásában is számos kétség merült fel a térségi társadalomban. A dél-koreai cég letelepedésével kapcsolatban kritizálták a beruházás helyszínét, jelesül azt, hogy a vállalat nem Dunaujváros szabad déli ipartelepére, hanem – zöldmezős beruházással – északra települt, ami az északnyugati uralkodó szélirányt figyelembe véve rossz megoldásnak bizonyult. Többen hangsúlyozták ugyanakkor azt is, hogy mivel a Hankook zárt típusú termelése rendszerrel rendelkezik, abból szennyező anyagok nem kerülnek ki a levegőbe. A telephelyválasztás helyszíne tehát környezetvédelmi szempontból lényegtelen volt, azonban az északi részen való letelepedés következtében jelentős iparűzési adóbevételről esett el Dunaujváros.

⁷³ Interjú, oktatási intézményi képviselővel.

⁷⁴ Interjú, civil szervezeti képviselővel.

⁷⁵ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

Politikai konfliktusok

Az interjúk során megnevezett politikai konfliktusok több szinten, így helyi, térségi és országos ellentétekben is jelentkeznek. A konfliktusok egy része az államszocialista időszak viszonyrendszerének megváltozásából, más része pedig a rendszerváltás utáni folyamatok eredményeként alakult ki. A központi és a helyi kormányzat közötti kapcsolatok alapvetően megváltoztak az államszocialista periódushoz képest, amikor Dunaujváros országos viszonylatban is rendkívül erős érdekérvényesítő képességgel rendelkezett. Lobbijuk az utóbbi két évtizedben sokat gyengült, bár számos fejlesztést sikerült megvalósítani a térségben (Duna-híd, autópálya). A jelenlegi kormányzati/önkormányzati ciklus megítélése alapján a megkérdezettek két csoportba sorolhatók; az egyik csoport nem lát reális esélyt az érdekérvényesítésre, míg a másik bizakodó, s hisz abban, hogy a dunaujvárosi lobbij erős lesz. Az első csoport az érdekkijárási nehézségét a jelenlegi kormányzat stílusában látja, amely rendkívül leszűkíti a települések és a helyi vezető politikusok mozgásterét. „A mostani ciklus szigorítja a kereteket és a szabályokat”⁷⁶, a fejlesztések során „nem helyi ötleteket valósítanak meg (...), hanem felülről jönnek az ötletek is”⁷⁷, s „a döntéseket ráadásul felsőbb szinten bármikor felülírhatják.”⁷⁸ A vélemények alapján a jelenlegi polgármester érdekérvényesítő képessége messze elmarad a korábbi városvezető Kálmán Andrásétól, s emellett az ország egyszemélyi vezetése is komoly hátrányt jelent Dunaujvárosnak: „aki a miniszterelnökön keresztül tud valamit elérni, annak jó, a többieknek nem. (...) Messze nem vagyunk olyan fontosak, mint Debrecen vagy más város karizmatikus fideszes vezetővel.”⁷⁹ A válaszadók másik csoportja bízik abban, hogy a jelenlegi kormányzattal megegyező pártállású helyi önkormányzati vezetés előnyt jelent, s hogy a helyi és térségi illetőségű országgyűlési képviselők képesek az erős érdekérvényesítésre.

Az államszocialista időszak fő ellentéte, amely a két Fejér megyei nagyváros között feszült, mára feloldódni látszik. A Székesfehérvár és Dunaujváros közötti konfliktus a rendszerváltás előtti fej-

⁷⁶ Interjú, civil szervezeti képviselővel.

⁷⁷ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

⁷⁸ Interjú, civil szervezeti képviselővel.

⁷⁹ Interjú, gazdasági vezetővel.

lesztéspolitikán és érdekérvényesítésen alapult; a megyeszékhely lehetőségei messze elmaradtak a dunaújvárositól, ami természet-szerűleg generált ellentétet a két város (és annak társadalmá) között. „Székesfehérváron mély zsigeri gyűlölet élt Dunaújváros iránt. A rendszerváltás után, ahol lehetett, betartottak, és várták a Duna-ferr összeomlását. Ez országos hangulat is volt a szocialista városok ellen. Csak mi nem voltunk szívesek megdöglenni.”⁸⁰ A kilencvenes években Székesfehérvárra érkező jelentős tőkebefektetések hatására a város nagy ütemben fejlődött, s ez enyhítette a Dunaújváros iránt táplált ellenérzéseket, javította a két nagyváros közötti kapcsolatot.

A gazdaság kapcsán már érintett térségi kapcsolatoknak politikai vonatkozásai is vannak. A kistérségek kialakításával a településközi együttműködések erősítésére nyílt lehetőség, azonban a nagyváros-központú kistérségekben erre az eltérő erőviszonyok miatt kevesebb volt az esély. A Dunaújvárosi kistérség három részre szakadásának oka is részben a települések közötti lényeges méretbeli különbségekben, illetve az ezzel szorosan összefüggő szemléletben keresendő. „A dunaújvárosi gondolkodásmód, a nagyságrend miatt lelassult a döntéshozatal a társulásban. (...) A kistérségben mi nyolcan összeálltunk, nagyjából azonos kaliberű települések, ezért akartunk kiszállni.”⁸¹ Az Adonyi és az Ercsi kistérség 2004-es megalakulását követően a Dunaújvárosi kistérség településeinek száma tízre csökkent, a fentebb megfogalmazott probléma azonban továbbra is fennáll: „sok esetben a város meghatározza, diktálja a fejlődés irányvonalát.”⁸² Az együttműködés sikeressége a mindenkori politikán, valamint a polgármesterek habitusán, szemléletén múlik, s eredményesnek tekinthető a kistelepülések egymás közötti viszonyában, azonban a Dunaújvárossal való kapcsolat jelenleg is az erőpolitikán alapul. Az előző ciklusokban a kistérségi elnöki pozíciót a dunaújvárosi erő ellensúlyozása érdekében valamely térségi település polgármestere töltötte be, azonban 2010-ben Dunaújváros magához vonta a pozíciót. A beszámolók egy része szerint a jelenlegi polgármester – aki tehát egyúttal a kistérség vezetője is – számos tiszt-sége és az ezekből fakadó elfoglaltságai miatt nem vesz részt az ül-

seken, így az együttműködés, valamint a döntéshozatal nehézkessé vált. Egy másik vélemény szerint azonban a dunaújvárosi polgármester térségi szemlélete, valamint az országgyűlési mandátuma egyértelműen a jelenleg is sikeres együttműködés biztosítója. A járárok bevezetésével – amely részben újraegyesíti a korábban szétvált kistérségek településeit – az együttműködés újabb színtere jött létre, amely valamely, egyelőre megjósolhatatlan irányba mozdíthatja a települések kapcsolatait.

Összegzés

Dunaújvárosban az állami érdekeknek megfelelően a város életében meghatározó szereppel bíró Dunai Vasmű állami kézben tartásával sikerült megakadályozni a magyarországi településeken, s különösen a szocialista iparvárosokban közvetlenül a rendszerváltás után megjelenő gazdasági és társadalmi válság súlyos károkozását. A veszély ideiglenes elhárítása azonban csak akkor lehet eredményes, ha a városvezetés az így nyert időt az előbb-utóbb elkerülhetetlenné váló átalakítás, s az ezzel együtt járó válság megelőzésére, enyhítésére irányuló intézkedésekre fordítja. Dunaújvárosban azonban nem ez történt. Az államszocialista időszak egy nagyfoglalkoztatóra épülő gazdasági szerkezete egészen 2005-ig fennmaradt, a gazdasági modellváltásra csak jelentős késéssel került sor. A gazdasági szerkezetátalakítás elmaradása, a monokultúrás gazdasági struktúra változatlanul hagyása, a külföldi vagy belföldi tőkebefektetések elősegítése iránti teljes közöny egy évtizeddel későbbre toltta az átmenetet Dunaújvárosban.

A térségi társadalmi folyamatok területén az országos általános trendekhez hasonlóan alakult a város élete. Bár a gazdaság szerkezetének megfelelően továbbra is átlagon felüli az iparban foglalkoztatottak aránya, ez mérséklődni látszik, s nő a felsőfokú végzettséggel rendelkező réteg létszáma is. A város népességének csökkenése és öregedése megfelel az országos trendeknek, bár annál dinamikusabb, ami a semmiből létrehozott, alapvetően fiatalok betelepülését vonzó város fejlődésének következménye.

A város és térsége közötti kapcsolatrendszer a szuburbanizációs folyamatok, valamint a közszolgáltatások dunaújvárosi koncentráltasága, s az ezek mentén kialakuló konfliktusok nehezítik, a kooperáció esélyét jelenleg a központi település 2010-ben kialakult

⁸⁰ Interjú, civil szervezeti képviselővel.

⁸¹ Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

⁸² Interjú, önkormányzati tisztségviselővel.

vezetése és a kistérség települései közötti nézetkülönbségek, valamint a jórészt anyagi természetű ellentmondások tovább rontják.

Az esettanulmányban elemzett folyamatok és jellegzetességek összegzéséként megállapíthatjuk, hogy Dunaújvárosban a „megkésett” rendszerváltás következményeként még ma is jelen vannak a szocialista modell ismérvei (monofunkcionalitás, ipari dominancia a gazdasági szervezetek és a foglalkoztatottak esetében is), igaz, ezek elsősorban a gazdaság területén érvényesek, s ott is egyre halványulnak. A korábbi, az új városokra jellemző homogén települési népesség társadalmi változásai némely mutató esetében kedvezőtlenebbek (pl. népesedési és öregedési folyamatok, foglalkoztatottak nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlása), más jellegzetességek szerint azonban kedvezőbbek (pl. szegregátum hiánya) a többi városban tapasztalható trendeknél. Összességében a Dunaújvárosban zajló gazdasági-társadalmi folyamatok a szocialista és a piaci modell elemeinek sajátos elegyként értékelhetőek.

3.

A vegyipar fellegvára (?): Kazincbarcika és térsége

Várad Zsuzsanna

Kazincbarcika és térségének bemutatása

Kazincbarcika város Budapesttől 205 km-re, az Észak-magyarországi régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Miskolctól 21 északra, a Sajó völgyében helyezkedik el. Közlekedésgéográfiai pozícióját tekintve Budapesttől az M3-as és M30-as autópályán, majd a 26-os számú főúton közelíthető meg. A város Miskolctól 20 km-re, a szlovák-magyar határtól, a bánrévei határátkelőtől 23 km-re fekszik, vasúton pedig a Miskolc-Bánréve vonal mentén fekszik.

Miskolc és Ózd után, lakosságszám tekintetében a megye harmadik legnagyobb városa, 28 664 fővel (KSH, 2012). Területe 36,67 km², népsűrűsége 781 fő/km², amely értelmében az ország 19. leg-sűrűbben lakott települése, az országos átlagnál (107 fő/km²) több mint hétszer nagyobb érték.

Településképe rendkívüli átalakuláson ment át az elmúlt hetven évben, hiszen a területén fekvő korábbi három falu helyét a XX. század közepén egy tervezett, szocialista iparváros foglalta el lakótelepekkel, családi házas övezetekkel, valamint a Sajó-medence dombvidékén elhelyezkedő hatalmas iparterülettel. Jelenlegi morfológiáját 1999-ben nyerte el. Területe (ezzel együtt népessége) Berente leválásával és önálló községgé válásával csökkent, létrehozva ezzel egy északkelet-délnyugat irányban elnyúló települést. A mai település arculata, fizikai megjelenése, társadalmi-gazdasági struktúrája azért mondható sajátosnak, mert a város történeti fejlődésében az egyes hatótényezők jelentősen különböztek egymástól: a XX. század közepéig a természeti erőforrások kiaknázása dominált, amelyre a szocialista időszak városfejlesztési tevé-